

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Från tvivlande till kompetent – *”Man duger fast man inte fixar allt”*

En kvalitativ studie om föräldrars upplevelser
av stödet från öppenvårdsverksamheten Axet

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Wiveca Andersson
Camilla Björkman
Cecilia Malm

Camilla

Handledare: Per-Olof Larsson

Abstract

Titel	Från tvivlande till kompetent förälder- ”Man duger, fast man inte fixar allt” En kvalitativ studie om föräldrars upplevelser av stödet från öppenvårdsverksamheten Axet.
Författare	Wiveca Andersson, Camilla Björkman och Cecilia Malm
Nyckelord	Öppenvård, föräldraskap, skam och stolthet

Detta är en kvalitativ studie om föräldrars erfarenheter och upplevelser av att vara förälder till barn med olika svårigheter, hur de upplever sitt föräldraskap och sin livssituation. Studien tar sin utgångspunkt i öppenvårdsverksamheten Axet. Syftet har konkretiserats med hjälp av frågorna: Hur upplevde föräldrarna sin situation före de sökte stöd och hur upplever de sin situation efter stödet i relation till: sitt föräldraskap, sin självbild och sina familjerelationer/sociala band? Hur påverkas föräldrarna känslomässigt av stödet från Axet? Datainsamlingsmetoden har varit livsvärldsbaserade temaintervjuer som utgått från sex teman: föräldraskap, familj, självbild, emotioner och relationer/sociala band, skam och stolthet. Undersökningen genomfördes med nio familjer och en referensgrupp från Axet. Dessa sex teman har även används vid analysarbetet. Den insamlade empirin analyserades med hjälp av Thomas Scheffs teori om skam, stolthet och sociala band.

Det resultatet vi kommit fram till är att genom stödet från öppenvårdsverksamheten Axet har föräldrarna upplevt att de blivit stärkta i sitt föräldraskap. Flera av föräldrarna har kommit till insikt om att de inte behöver klara allt själva utan duger ändå. De vågar tro på sina förmågor som kompetenta föräldrar. Föräldrarna beskriver hur de genom stödet tagit till sig redskap, som blivit användbara verktyg i deras vardag. På så vis har de kunnat gå från tvivlande till kompetenta föräldrar med en upplevelse av mindre skam- och skuld känslor och istället tillägnat sig en ökad känsla av stolthet över sig själva och sina barn.

Tack

Vi vill tacka alla er föräldrar som ställt upp och låtit er intervjuas. Ni har varit otroliga som svarat så rakt och ärligt på våra många gånger närgångna frågor. Ni har släppt in oss okända, i era privata tankar och känslor, Tack!

Vi vill tacka personalen på Axet som ställt upp med information, sökt föräldrar med stor entusiasm och i "racer fart" vilket gjort att vi snabbt var på banan. För att ni deltagit i vår referensgrupp och dessutom låtit oss använda era lokaler och inte minst er kaffe bryggare. Vi har från första stund känt oss varmt välkomna av er alla! Det har varit guld värt att ha en fast utgångspunkt för våra intervjutillfällen.

Och tack Christian för lånet av den för oss ovärderliga diktafonen, den har varit till stor hjälp och tack för USB minnena vi fick av dig!

Vi vill framföra ett stort tack till vår handledare och "Ödmjuka Tjänare" Per-Olof Larsson, för ditt tålamod och din guidning längst denna inte alltid raka väg. Du har varit tillgänglig till och med på söndagsmorgnar, och svarat snabbt på våra mail, Tack!

Vi vill också tacka varandra för ett gott samarbete och ett gott kamratskap! Vi vill även tacka våra familjer och vänner som har stått ut med oss under denna intensiva period.

INNEHÅLL

INLEDNING	1
Syfte och frågeställningar	2
Uppsatsens fortsatta disposition	2
Verksamheten Axet	3
Öppenvård	3
Insatsformer i öppenvård	4
 CENTRALA BEGREPP	 7
Föräldraskap	7
Familjen	8
Självbild	9
Emotioner	9
Sociala band/relationer	10
 TEORETISKT PERSPEKTIV	 11
Thomas Scheffs teori om skam, stolthet och sociala band	11
Vad är känslor och emotioner?	11
Emotionerna skam och stolthet	12
Skam och förlägenhet	12
Skam och relation	13
Sociala band	13
Skam – huvudemotionen i den emotionella/relationella världen	14
 TIDIGARE FORSKNING	 15
 METOD	 17
En kvalitativ forskningsansats	17
Datainsamling	18
Intervju	18
Intervjuguide	18
Urval	19
Samtycke	20
Referensgrupp	20
Livsvärldsintervju	21
Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	22
Generaliserbarhet	22
Reliabilitet	23
Validitet	23
Etiska reflektioner	24
Bearbetning och analys	25
Intervjuutskrifter	25
Analysens steg	26

ANALYS OCH RESULTAT	28
Intervjupersonerna	28
Presentation av intervjupersonerna	28
Självbild	30
Föräldraskap	33
Sociala band/relationer	37
Familj	40
Skuld/skam	42
Stolthet	46
 SAMMANFATTNING AV RESULTAT	 48
Självbild	48
Föräldraskap	48
Sociala band	48
Familj	48
Skam/skuld	48
Stolthet	49
 SLUTDISKUSSION	 50
Hur upplevde föräldrarna sin situation före de sökte stöd och hur upplever de sin situation efter stödet i relation till:	
- sitt föräldraskap?	51
- sin självbild?	51
- sina familjerelationer och sociala band?	51
 Hur påverkas föräldrarna känslomässigt av stödet från öppenvårdsverksamheten?	 52
 FÖRSLAG TILL FRAMTIDA FORSKNING	 53
 REFERENSLISTA	 54
 BILAGA 1	 56
BILAGA 2	57

Inledning

Dina barn

Dina barn tillhör inte dig,
de är söner och döttrar av själva livets längtan.
De kommer genom dig, men inte från dig,
och fastän de är hos dig tillhör de dig inte.
Du kan ge dem din kärlek men inte dina tankar,
ty de har egna tankar.
Du kan hysa deras kroppar men inte deras själar,
ty deras själar befinner sig i morgondagens land
som du inte kan besöka, inte ens i dina drömmar.
Du kan sträva efter att likna dem,
Men försök inte att göra dem lika dig själv.
Ty livet går inte tillbaks, och dröjer inte vid igår.
Ni är de bågar från vilka era barn skickas ut som levande pilar.
Bågskytten ser målet på det oändligas stig och
han böjer dig med sin makt
för att hans pilar skall gå snabbt och långt.
Låt dig i glädje böjas i bågskyttens hand.
För liksom han älskar pilen, som flyger, älskar han också bågen,
som är stadig.

Ur Profeten av Kahlil Gibran (2002)

Att bli förälder är en fantastisk upplevelse, där man som förälder känner en enorm glädje och stolthet gentemot sina barn. Vi som skrivit uppsatsen är själva föräldrar och vi har med åren insett att små barn, små bekymmer och stora barn, stora bekymmer. Som föräldrar känner vi ofta att vi har svårt att räcka till. Alla förväntningar och krav från omgivningen och oss själva väcker ibland skuld. Vi instämmer i de kloka ord som någon sagt: "Det krävs en hel by för att uppfostra ett barn". Vi vet hur svårt det är att få livspusslet att gå ihop då vi tillsammans har en "mindre by" av små och stora barn att räcka till för. Vad händer när man som förälder upplever att man inte räcker till? Hur stort är steget från att våga inse att "ensam inte alltid är stark" och våga ta steget till att släppa in andra personer i sitt liv? Vi vill ge föräldrarna möjligheter att göra sina röster hörda och dela med sig av sina erfarenheter och upplevelser av hur det är att vara förälder till barn med olika svårigheter och hur de upplever hur de blir bemötta av sin omgivning och professionella. Eftersom vi själva är föräldrar känns det naturligt för oss att välja att skriva ur ett föräldraperspektiv och studera föräldrarnas upplevelser av släppa in professionella i sitt liv. Vi tror att detta är ett stort steg eftersom det kan innebära att man upplever att man som förälder blir bedömd av andra.

Tidigare studier t ex Andresen (2002) har påvisat att när barn och ungdomar hamnar i svårigheter är det inte ovanligt att professionella tittar på ungdomarnas

uppväxtförhållanden och lyfter fram sviktande omsorg och dålig stimulans från föräldrarnas sida som förklaring till problemet. Enligt Andresen (2002) bär föräldrarna ofta på en tung och hämmande börda av skuld, vilket hindrar dem från att se sina resurser som föräldrar och känna stolthet. Andresens studie har visat att när professionella skall försöka stötta ungdomen in på nya spår är det betydelsefullt att titta på förhållandet mellan föräldrar och ungdomen. Utifrån ett nätverksperspektiv betraktas föräldrarna, enligt Andresen, som en viktig resurs i arbetet med unga människor som hamnar i svårigheter. Avsikten med ett föräldrasamarbete, menar Andresen, är att forma ett gott klimat för samarbete mellan familjen och de professionella för att på så sätt finna långsiktiga lösningar på ungdomarnas situation.

En av författarna till studien har tidigare haft kontakt med öppenvårdsverksamheten Axet, då hon i samverkan med Axet startade ett föräldranätverk. Axet är en verksamhet där föräldrar till barn i riskzon kan vända sig för att få råd och stöd. När vi började fundera på vår uppsats tog vi kontakt med Axet och frågade om vi kunde få deras hjälp att få kontakt med föräldrarna som deltagit i Axets verksamhet.

Syfte och frågeställningar

Vi vill med vår studie ta del av föräldrarnas erfarenheter av att vara förälder till barn med olika svårigheter. Vi har valt att studera hur de upplever sitt föräldraskap och sin livssituation. Genom studien hoppas vi få kunskap om deras upplevelser av att få stöd och hjälp i öppenvården. Vi har kommit i kontakt med öppenvårdsverksamheten Axet och valt att förlägga vår studie dit.

- Hur upplevde föräldrarna sin situation före de sökte stöd och hur upplever de sin situation efter stödet i relation till:
  - Sitt föräldraskap
  - Sin självbild
  - Sina familjerelationer och sociala band
- Hur påverkas föräldrarna känslomässigt av stödet från öppenvårdsverksamheten?

Vi har valt att studera föräldrarnas upplevelser utifrån en retrospektiv process. För att få svar på våra frågeställningar har vi valt att utgå från Thomas Scheffs teori om stolthet och skam. Ur detta teoretiska perspektiv som vi valt att anlägga på vår studie hämtade vi sedan sex centrala begrepp som stolthet, skuld/skam, föräldraskap, familj, självbild, sociala band/relationer.

Uppsatsens fortsatta disposition

För att skapa en översiktlig bild över vår studie kommer vi att redogöra för vår uppsats fortsatta disposition. Närmast följer en presentation av verksamheten Axet följt av en redogörelse över öppenvårdens utveckling och innehåll. Därefter redogör vi för de centrala begrepp som är relevanta för den fortsatta studien. I det efterföljande kapitlet följer en presentation av de teoretiska perspektiv vi valt följt

av en kartläggning av tidigare forskning vi funnit. Därefter följer i metodkapitlet en redogörelse över tillvägagångssättet i genomförandet och sammanställandet av vår studie. Slutligen presenterar vi vår slutdiskussion samt reflektioner.

Verksamheten Axet

Axet är en resurs för barn och ungdomars nätverk i Kungälv kommun. När barn och ungdomar hamnar i svårigheter av olika slag fungerar Axet som ett mellanled mellan de insatser som finns idag och arbetar med att stödja och utveckla samverkan och samarbetet i nätverket runt barnet och ungdomen. Axet arbetar på uppdrag av föräldrar, skola och socialtjänst och fungerar som en samarbets- och samtalspartner. Axet startade som ett projekt på tre år i mitten på 90-talet. Thomas Forkby och Staffan Höjer (2002) skriver i en rapport om öppenvård för unga att under 1990-talet fanns en tydlig ambition att utveckla den öppna ungdomsvården. Enligt dem fanns det flera orsaker till utvecklingen såsom ökade kostnader för institutionsvård och effekterna av vården var bristfälliga och från och med 1994 riktade staten särskilda utvecklingsmedel till ungdomsvården vilket ledde till en mängd olika program och verksamheter startade (Forkby/Höjer 2002). Vid denna tidsperiod funderade man i Kungälv på vad som kunde göras på hemmaplan i bl.a. förebyggande syfte. Man ville på ett tidigt stadium få kontakt med ungdomar i riskzonen. Axet startade som ett projekt där deras position skulle vara fri från skolan och socialtjänsten och syftet var att utmana och lära av varandra.

Idag är Axet en permanent verksamhet. På Axet arbetar tre socionomer, tre pedagoger och en verksamhetsledare. Axets verksamhetsidé är att se individen utifrån en helhetssyn med sina egenskaper i samspel och relation till sitt nätverk. När ungdomen kommer till Axet har omgivningen ofta uttömt sina resurser i ett försök att stötta upp situationen. När insatser och förändringar planeras ses samarbetet i nätverket som det viktiga och genom samlad kompetens och erfarenhet i nätverket kan man söka och pröva nya vägar. När man träffar föräldern, barnet eller ungdomen försöker man ringa in problemet och försöker få till en kommunikation i nätverket runt ungdomen t ex skola, föräldrar släktingar osv. Från Axets sida finns en önskan att komma in i ett tidigt skede och stoppa upp den process som pågår och som i förlängningen kan leda till institutionsplacering. Man försöker att se mer till möjligheter än svårigheter och man riktar sig mer framåt än bakåt. Axet är ingen myndighet och ingen biståndsbedömning krävs, utan 60 procent av dem som tar kontakt är föräldrar till barn och ungdomar med olika svårigheter. Allt sker på frivillig basis och ingen dokumentation förs (Hämtat ur informationsskrift om Axets verksamhet samt samtal med personal på Axet).

Öppenvård

Enligt Socialstyrelsen rapport (2006) har det under de senaste 10–15 åren skett en märkbar expansion av öppna insatser inom social barn- och ungdomsvård. Syftet med dessa insatser var och är fortfarande att man ville utveckla det allmänt förebyggande arbetet och skapa ett alternativ till institutionsvården. Genom öppna insatser kan man komma in tidigare och på så sätt minska institutionsplaceringar. Viktiga drivande krafter var att ge utrymme för nya metoder, att man lyfte fram ”nya” målgrupper, en omfattande kritik mot bristande effekter inom

institutionsvården samt besparingskrav för offentlig verksamhet. De förhoppningar man hade på öppenvårdsinsatserna var att få bättre vård till lägre kostnad genom att utveckla en uppsättning professionella metoder. Franséhn och Grundvall (1998) beskriver de diskussioner som på 80-talet gav upphov till begreppet mellanvård, då man på hemmaplan försökte behandla barn och ungdomar istället för institutionsvård. På 90-talet blev begreppet synonymt med en intensiv typ av öppenvård där behandlingen kan bestå av en mängd olika insatser som kan beröra livet i skolan, i familjen och i övrigt. De skriver vidare att i betänkandet kring den nya socialtjänstlagen ansåg man att det i kommunerna bör finnas en ökad ambition att utveckla olika mellanvårdsformer. Franséhn och Grundvall hänvisar till Höjers fyra kriterier som bör ligga till grund för mellanvårdsverksamhet: 1. Verksamheten bör omfatta mer än en vanlig öppenvårdsverksamhet då den har en form av daglig karaktär. 2. Verksamheten kombinerar inte boende och behandling utan kan vara endast boende eller endast behandling vilket skiljer sig från institutionerna. 3. Socialtjänsten har möjlighet att rekrytera ungdomar och verksamheten skall vara tillgänglig som ett vårdalternativ. 4. Målsättningen för verksamheten skall vara att den skall rikta sig till en specifik grupp av barn och ungdomar som har särskilda behov av stöd.

Enligt Franséhn och Grundvall (1998) var tanken med Projektet Axet att det skulle vara en mellanvårdsform. När de jämför Axet med Höjers fyra kriterier för mellanvård kommer det fram till att utifrån punkterna 2-4 stämmer verksamheten väl in på mellanvård men för en mindre grupp av ungdomarna. Dessa ungdomar behöver omfattande insatser på olika nivåer.

Socialstyrelsens (2006) kartläggning av de öppna insatser som finns i Sverige idag visar att det finns ett stort intresse för öppen verksamheten. Dock finns en bristfällig kunskap om vad de öppna insatserna innebär och i vilken omfattning de bedrivs. Kartläggningen har dessutom visat att en överraskande stor del av insatserna erbjuds i huvudsak som service och inte som bistånd. Man kan urskilja en utveckling till en mer ”serviceinriktad” öppenvård, där fler insatser ges utan att utredning genomförs och speciellt biståndsbeslut fattas. När de öppna insatserna ges som service dokumenteras det i begränsad omfattning vilket bidrar till att det är svårt att se vilka insatser som ges och resultatet av dessa. Socialstyrelsens kartläggning visar att den vanliga insatsen som finns att tillgå inom öppenvården i de flesta kommuner i Sverige är samtalsstöd som ges till barn/ungdomen och/eller familjen eller föräldrarna. Därpå följer familjepedagogiska satsningar i hemmet och kompetenta kontaktpersoner. Nätverksarbete är ytterligare en insats i öppenvården. Om man jämför de nordiska länderna är det framför allt i Sverige som modellen med nätverksmöten har utvecklats och använts. Inom barn och ungdomsvården är ambitionsnivån i likhet med förväntningarna höga och det finns ett intresse för kunskapsbaserat arbete men resurserna är begränsade vilket medför att insikten om vilka resurser som leder till positiva resultat saknas.

Insatsformer i öppenvården

Genom en kartläggning som Socialstyrelsen gjorde (2006) utvecklades och definierades kategorier för olika former av öppenvårdsinsatser. Detta ledde till att sex kategorier framträdde: programverksamhet, riktad dagverksamhet,

socialpedagogisk insats, skolsocialinsats, kvalificerat nätverksarbete och enskilt samtalsstöd. Genom resultatet fastslår Socialstyrelsen att det finns ett tämligen omfattande register av öppenvårdsinsatser i kommunernas socialtjänst, och att utvecklingen av dem alltjämt fortgår.

Programverksamhet

Genom ett på förhand framtaget program syftar insatsen till att påverka familjen eller den unges kunskaper, färdigheter och beteende. Exempel på sådan programverksamhet är ART (aggression replacement training), verksamheter för barn till missbrukande föräldrar eller psykisk sjuka föräldrar eller barn som bevittnat våld, riktad föräldrautbildning etc.

Riktad dagverksamhet

Denna insats ges utanför hemmet i form av en strukturerad insats över en längre tid som syftar till att inverka på den unges livssituation. Verksamheten kan vara ett alternativ till ordinarie skola och arbetsmarknad. Exempel på denna insats är samspelsträning mellan föräldrar och barn, resursskola, som omfattar psykosocialt och pedagogiskt stöd och är en alternativ skolform.

Socialpedagogisk insats

Genom denna insats används upplevelser och aktiviteter i vardagen som ett pedagogiskt redskap vilket avser till att påverka barnets/den unges och/eller familjens situation. Exempel på dessa insatser kan vara boendestöd där den unge får stöd att klara ett eget boende och på sätt komma en bit på vägen mot ett självständigt vuxenliv. Det kan också handla om insatser i hemmet där man försöker hitta kreativa sätt att lösa konflikter, sätta gränser samt kunna tala om och till varandra på ett tillfredställande sätt.

Skolsociala insatser

För att möjliggöra att barnet/den unge skall kunna vara integrerad i ordinarie skola kan ett utökat stöd ges i skolsituationen och ett samarbete med hemmet. Detta stöd kan ges för att kartlägga skolsituationen för att sedan kunna skapa olika tillvägagångssätt för att ordna situationen på ett organisatoriskt och pedagogiskt sätt.

Kvalificerat nätverksarbete

Genom att samla ihop och/eller intervensera i ett stödjande nät av familj, släkt, vänner och professionella kring barnet/den unge försöker man påverka barnets/den unges livssituation och/eller beteenden. Ett nätverkslag som består av en grupp professionella ansvarar och genomför nätverksmöten eller annat nätverksarbete. Ett annat sätt är att arbeta utifrån ett manualbaserat nätverksarbete, MST (Multisystemisk terapi) under en avgränsad tid försöker åstadkomma förändringar i alla delar av barnets/den unges miljö där problem uppstår. Genom nätverksarbetet kan den professionella vara en katalysator som hjälper till att bygga upp ett svagt eller obefintligt nätverk så att nätverket kan jobba vidare själva.

Enskilt samtalsstöd

Genom samtal av stödjande eller rådgivande karaktär kan barnet/den unge få ett enskilt stöd. Likaså kan enskilt samtalsstöd ges till hela familjen eller föräldrarna.

Utifrån ovanstående översikt är de kategorier som stämmer in på det stöd Axet erbjuder föräldrar och ungdomar främst enskilt samtalsstöd, kvalificerat nätverksarbete och skolsociala insatser.

Centrala begrepp

I detta avsnitt presenteras studiens centrala begrepp: föräldraskap, familj, självbild, emotioner och relationer/sociala band. Dessa begrepp har sin grund i uppsatsens bakgrund, syfte och frågeställningar. Begreppen kommer att användas i uppsatsens analys och resultat. Begreppen kan ha många betydelser och därför vill vi visa hur de används i denna uppsats.

Föräldraskap

Samhällets syn på föräldraskap handlar till stor del om hur man förhåller sig till sitt barn och hur man väljer att fostra och vägleda. Men det handlar också om det rent praktiska, vilka möjligheter man har att påverka barnets liv genom ekonomi, val av bostadsort, förskola eller skola. Det handlar också om könsroller och förebilder, om glädjeämnen och bekymmer.

Bäck-Wiklund (2003) beskriver föräldraskap som något bestående, till skillnad från relationer, eftersom det i vårt samhälle idag är vanligt att man går in och ut ur sociala relationer. Vad som är av betydelse i relationen föräldrar barn är knutet till den kultur vi lever i. Viktiga komponenter i föräldraskapet är, blodsband, juridiskt ansvar, gemensam livshistoria, praktisk omsorg, delaktighet i socialisering, *emotionella band* och den dagliga gemenskapen i hushållet. Det är viktigt att föräldrar som inte längre lever tillsammans kan ha ett fungerande föräldrasamarbete och inkludera nya partners i detta.

Bäck-Wiklund (1997) menar även att dagens småbarnsföräldrar ordnar sitt vardagsliv på olika sätt. Jämställdheten är viktig men betydelsen varierar. Könfrågor blir aktuella i samband med föräldraskapet. På ett vis ser föräldraskapet ut som det alltid gjort men å andra sidan innebär det moderna föräldraskapet ständiga förhandlingar och utforskning av nya alternativ. Det är motsägelsefullt att familjens stabilitet bygger på att familjen som helhet befinner sig i ständig förändring. Vidare skriver hon om det moderna föräldraskapet som det reflexiva föräldraskapet. Hennes slutsats är att dagens föräldrar både är flexibla och reflekterande i sin roll som föräldrar. Hon beskriver detta på så sätt att föräldrar idag är mer förutseende, de tar reda på vilka rättigheter de har gällande föräldraförsäkringar och ledighet i samband med barnafödande. De jämför sina kunskaper och tar del av samhällsdebatter och samhällsnormer mer än vad föräldrar gjorde tidigare. Men hon säger även att män och kvinnor fortfarande är i otakt när det handlar om att forma könsmonster och självuppfattning. De värderar samma egenskaper men ger företräde åt dem på olika sätt. Mannen står för kunskap, regler och beskydd i första hand medan kvinnan står för relationer och behov. Ofta ser man familjen som ett projekt där vardagslivet inriktas på att klara det aktuella, man skapar förutsättningar för att barnen ska överleva och utvecklas bra och samtidigt själva överleva småbarnsåren. Nuet är den verklighet föräldrarna lever i och framtiden en förhoppning.

Enligt Juul (2005) är det personliga samtalet viktigt i föräldraskapet. Språkliga trick fungerar inte. Det är bra att läsa böcker och artiklar som inspiration men det

är farligt att leva efter teorier då det blir idealistiskt men inte personligt. Han menar att det är viktigt, både för barnet och föräldern att vara sig själv och att lära känna sig själv. Då kan man ta ansvar för sina misstag och på så vis bli en bättre förälder än den som hela tiden försöker vara perfekt. Juul anser att dagens barnfamiljer är en flexibel grupp av föräldrar, barn och kanske styvföräldrar och styvbarn som inte kan luta sig mot tidigare generationers erfarenheter, utan måste ofta hitta nya lösningar i familjelivet på nytt. Det finns inga givna ramar och lösningar. Han menar dock att det finns några viktiga huvudpunkter som är betydelsefullt att tänka på, såsom likvärdighet, integritet, ansvar, gemenskap och den vuxnes ledarskap. Han påpekar att de flesta konflikter i familjen handlar om osäkerhet och på så vis blir det problem i familjen.

Familjen

Giddens (2003) definierar begreppet familj som en grupp människor som är besläktade med varandra via blodsband, adoption eller ingifte och som fungera som en ekonomisk enhet där de vuxna ansvarar för de yngres uppfostran. Han säger vidare att typen av familjerelationer kan skilja sig åt mellan olika samhällen men att det i alla kända samhällen ändå finns någon form av familjesystem. Enligt Giddens har sociologer i alla samhällen funnit det som kallas kärnfamilj, där två vuxna bor tillsammans i ett hem med egna eller adopterade barn. När två personer gifter sig med varandra blir de släkt med varandra och familjebanden utvidgas till att omfatta andra människor t ex svärföräldrar, svågrar och svägerskor. Han menar vidare att vi inte kan tala om familjen som om det bara fanns en mall för familjeliv eftersom den traditionella kärnfamiljens dominans försvagats, utan istället bör man tala om familjer vilket då markerar att det finns en mångfald av familjeformer. Sedan 1970-talet har det pågått snabba familjeförändringar i hela den moderna världen och vilket gjort det svårt att definiera begreppet familj. Enligt Brante, Andersen och Korsnes (1998) är det viktigt att skilja mellan 1) "familjen som en institution som också regleras genom lagstiftning" 2) "familjen som hushållsgemenskap" 3) "familjen som subjektiv anknytning eller upplevd tillhörighet" (sid 82). De menar också att familjen måste utvärderas i ett livsförloppsperspektiv. När de medborgerliga rättigheter och skyldigheter binds till rollen som individ och inte som det var förr till familjemedlemskapet, försvagas familjen som institution. Enligt Giddens (2003) utgör familjen en viktig källa till tröst, avkoppling, kamratskap och kärlek men den kan också vara en grund för ensamhet, orättvisa och exploatering. Giddens beskriver de övergripande förändringar som skett i de olika familjeformerna som t ex samboförhållanden, skilsmässor, ensamföräldrar, ombildade familjer, homosexuella familjer, vilket medfört nya krav och förväntningar på människors nära relationer. Han menar att de traditioner, principer och normer som brukade styra nära relationer inte längre gäller. Idag ställs vi människor inför en mängd val och beslut som rör hur vi skall bygga upp, anpassa och förbättra och lämna våra nära band som vi skapat med andra människor vilket kräver omfattande arbetsinsats och påfrestning.

Enföräldersfamiljer har blivit vanligare under de senaste trettio åren. Men Giddens (2003) är tydlig med att förklara att detta inte är någon kollektiv identitet utan gruppen ensamförälder kan omsluta personer med olika ålder, med olika

former av boende, partnern kan ha dött eller de kan ha skilt sig och de kan ha en ny partner som de inte sammanbor med. 1994 levde i Sverige var femte barn tillsammans med en ensamstående förälder. Giddens menar också att rollen som ensamförälder kan innebära vissa sociala och ekonomiska nackdelar. De allra flesta ensamföräldrar är kvinnor och de är ekonomiskt mest sårbara. Välfärdssystemet får till följd att många undgår att glida in i fattigdom men 1994 levde 6,8 procent av alla svenska barn i familjer som tjänade mindre än hälften av genomsnittsinkomsten. Enligt Giddens visar t ex forskning att ensamföräldrar fortfarande kan möta ogillande från omgivningens sida. De flesta vill inte vara ensamföräldrar men det finns en minoritet som ökar och har valt att ha barn utan att leva med en partner. Ökningen av antalet skilsmässor innebär att många barn har en frånvarande pappa därför att många pappor bara tillfälligt träffar sina barn eller också har de helt förlorat kontakten med sina barn.

Självbild

Människan är en social varelse. Karlsson (2001) förklarar begreppet *självet* som personens uppfattning av sig själv. Man kan se självet som en social konstruktion som skapas i samspel med andra. Karlsson säger vidare att en persons *självbild* utgörs av de tankar och känslor individen har om sig själv. Redan tidigt menade teoretiker att självbilden har sitt upphov i det sociala samspelet med andra. Han menar att självbilden helt är beroende av våra relationer med andra vilket innebär att dåliga relationer eller isolering är ett hot mot hela vår identitet. Karlsson säger vidare att Mead introducerade begreppet *spegeljaget* vilket innebär att man uppfattar sig själv som andra uppfattar en. Man använder andra människor som en spegel i vilken man betraktar sig själv. Hur jag uppfattar mig själv är beroende av hur andra människor reagerar på mitt beteende. Karlsson förklarar genom att säga att jag uppfattar mig som farlig om andra blir rädda för mig eller rolig om människor skrattar åt mig. Men Karlsson påpekar att även om andra individer är viktiga för utvecklingen av självet kan vi själva påverka det. Vi har en förmåga att styra och kontrollera vår omgivning t ex genom att man är framgångsrik i ett visst beteende upptäcker man att man är bra på det, vilket i sin tur leder till gott resultat eftersom man når upp till det man avser. Man erfar då att man har förmåga att kontrollera omgivningen snarare än att bli kontrollerad av den, vilket blir en del av självet.

Emotioner

Enligt Karlsson (2001) är definitionen på emotioner eller känslor att de är medfödda och inlärd villkor för att reagera kognitivt, fysiologisk och beteendemässigt på speciella inre och yttre händelser som är beroende av betydelsefulla mål och motiv. Han säger vidare att känslor är viktiga för vårt välbefinnande eftersom de får oss att handla så att vi tillfredställer våra behov. Känslorna hjälper oss också att kommunicera med andra därför att känslor väcker sympati och positiva och negativa känslor hos andra. Vidare anser Karlsson att emotion eller känslor intimt hänger ihop med motivation. Känslor fungerar motiverande och ett motiverat handlingssätt rymmer mer eller mindre starka känslor. Känslor väcks både när vi når våra mål och när vi inte når dem.

Emotionen är på så vis en utveckling av affekten, när känslan förenas med erfarenhet skapas en individuell innebörd av begrepp som till exempel kärlek och

hat. Man kan uttrycka det som att "affekten är människans biologi och emotionerna hennes biografi" (Meeuwisse 2002, sid 207).

Sociala band/relationer

Mänskliga relationer är enligt Andresen (2002) det mest grundläggande för all vår aktivitet, för gemenskapen vi ingår i samt alla kontakter vi har med andra och oss själva. En relation är ett förhållande mellan två människor som kan visa sig i olika former. Andresen beskriver relationen som en beröring på så sätt att vi berör och berörs av andra. Relationer brukar benämnas som symmetriska där parterna är jämbördiga eller asymmetriska då den ena parten har makt över situationen eller den andre personen.

I studien används begreppet sociala band utifrån Goffmans (1970) tolkning av teorier om stolthet och skam. Om individen ger uttryck för emotionen stolthet är det en symbol för starka och trygga band. Individen kan hålla huvudet högt och se andra i ögonen. Goffman säger vidare att emotionen skam är det motsatta förhållandet, ett tecken på brutna eller hotande sociala band.

Teoretiskt perspektiv

I följande kapitel redogör vi för den teori vi använt oss av för att undersöka hur det är att vara förälder till barn med olika svårigheter, att söka hjälp och vad detta väcker för känslor hos föräldern. Vi har valt Thomas Scheffs teori om skam, stolthet och sociala band.

Thomas Scheffs socialpsykologiska teori om stolthet, skam och sociala band.

Thomas Scheffs (1990) skriver att syftet med hans teori är att skapa en ökad insikt av grundläggande förhållanden i det sociala livet. Han anser vidare att det i den västerländska kulturen existerar en bristande förmåga att tänka relationellt – att tänka i termer av relationer snarare än termer av vad som finns inom och utanför människor. Scheffs utgångspunkt är att individen i grunden är socialt beroende. Att uppleva intellektuell och emotionell sammankoppling med andra människor är individens mest grundläggande drivkraft. Scheff utgår från att människan ständigt utvecklas genom socialt samspel. Han menar att den mänskliga tillvaron inbegriper i stort sett ett oavbrutet relaterande till andra människor.

Vad är känslor och emotioner?

Scheff (1990) lägger stor tonvikt vid emotioner och emotionernas koppling till socialt samspel. Han menar att det är från flera olika forskningsfält vi får vår kunskap om emotioner; från de psykologiska teoriernas tankar om samspelet med andra viktiga personer som bygger upp vår inre värld, teorier binder samman somatiska reaktioner med känslor och socialpsykologiska teorier om människans relation till sin omvärld. Han anser att emotioner till vardags och i forskning ofta uppfattas som processer i människans inre men han framhåller att dess interpersonella aspekter bör framhävas. Han menar att emotioner har en mellanmänsklig koppling som går att härleda till och uttyda ur den sociala relationen. Han skriver vidare att i interaktionen människor emellan finns ett samband mellan känslor och individernas handlingar gentemot varandra. Scheff säger också att det i personens inre förekommer en mer eller mindre tydlig hänvisning till andra människors perspektiv. Ett sådant refererande åtföljs av emotionella upplevelser som på det sättet får en social innebörd.

Scheff (1990) anser vidare att våra emotioner är biologiskt förankrade. Detta får vi belägg för genom det faktum att de somatiska uttrycken för vissa känslor är lika i alla kulturer och förändras väldigt lite från barndomen till vuxenlivet. Han skriver att genom de erfarenheter vi får med oss från barndomen kommer de medfödda affekterna att förbindas med de känslor som situationen gav upphov till, ett inre referenssystem byggs upp och begreppet emotion kan användas. Han framhåller att starka känslor väcker en mängd associationer från våra tidigare negativa erfarenheter och förstärker på så vis den aktuella känslan. De somatiska uttrycken för affekten skam och förödmjukelse är rodnad, böjd nacke, nedslagna ögon och spänningar i de sociala relationerna.

Emotionerna skam och stolthet

Emotionerna skam och stolthet är enligt Scheff (1990) människans grundemotioner. Emotionerna skam och stolthet står också i motsats till varandra. De står också i en utmärkande relation till det sociala bandet. Dessa känslor ger signaler om bandets tillstånd. Dessa är emotioner som mer än några andra inverkar på människans självbild och hur vi interagerar med andra i sociala sammanhang. Men i vårt moderna samhälle är det emotioner som ofta undanhålls. Scheff påvisar det sociologen Cooley skriver om stolthet och skam. Dessa emotioner uppstår när vi speglar oss i andra, vi ser hur andra ser oss. I hans begrepp *spegeljaget* finns tre huvudpunkter:

- Föreställningen om hur blir vi bedömda av andra.
- Hur vi föreställer oss att vi framstår för den andre.
- Och slutligen något slags självkänsla såsom stolthet eller förödmjukelse.

Enligt denna uppfattning menar Scheff (1990) att individer ständigt relaterar till varandra i fantasin eller i verkliga sociala situationer och detta åtföljs av emotionella reaktioner. Han anser att det inte är i speglingen genom likhet som emotionerna stolthet och skam väcks utan i dess motsats, när individens upplevelse av att inte räcka till blir speglat. Individen skäms för att vara fega i närvaro av en modig person, att vara dum i närvaro av begåvade och så vidare. Föreställningen om hur andra människor uppfattar oss som individer finns alltid med.

Skam och förlägenhet

Scheff och Starrin (2002) definierar skam som ett samlingsbegrepp på en stor familj av emotioner, känslor som väcks när vi ser på oss själva negativt genom andras ögon. Ofta räcker föreställningen om en sådan negativ reaktion för att skamkänslan ska uppstå. Scheff och Starrin hänvisar till Goffmans begrepp om förlägenhet i socialt samspel, där förlägenhet kan definieras som en viss sorts skam, att känna sig kränkt av andra. Vidare skriver de att Goffman anser att alla människor är extremt känsliga för den uppfattning man har av den inbillade eller den verkliga bristen på respekt personen får från andra människor. Det är detta som gör skammen till den viktigaste emotionen vid sociala samspel.

Vidare refererar Scheff och Starrin (2002) till Goffman som skriver att motsatsen till skam och stolthet associeras i västvärlden med de negativa egenskaperna högfärd och hybris som snarare är tecken på *falsk stolthet*, ett försvar på skam. Det är när något individen strävat efter faktiskt blev som individen ville, som känslan *sann stolthet* väcks, ett resultat av framgång och bekräftelse. När en person till exempel identifierar sig med en idrottsmans framgångar kan personen få bättre självkänsla genom *lånad stolthet*.

Enligt Scheff och Starrin (2002) är Goffmans främsta bidrag till kunskapen om relationer, att skam, eller föreställningen om förväntad skam vilket uppträder i all social interaktion. De klarlägger vidare hur Goffman beskriver undvikande av förlägenhet och skam som det mest centrala av mellanmänskliga motiv. Vidare

skriver Goffman att "every person" (sid.171 i Meeuwisse & Swärd) hela tiden är desperat och orolig över andras uppfattning och visar sig därför från sin bästa sida för att undgå skam

Skam och relationer

Enligt Scheff och Starrin (2002) var, i det traditionella samhället, inget mer betydelsefullt än de relationer man hade till andra, till skillnad från vårt västerländska moderna samhälle där individen står i centrum. De drar slutsatsen att i det moderna samhället har målet för vår fostran och socialisering blivit att inte låta sig styras av våra emotioner. Idag söker människan saklighet och oberoende i sina relationer snarare än emotioner och beroende. De framhåller att till följd av individualismen göms det nät av personliga och sociala relationer som finns kring varje individ. Beroende på att känsloladdade relationer idag inte betraktas som meriterande utan snarare tvärtom är de knappt synliga idag. De menar att varje relation innebär känslor och om den är skam eller någon av dess släktingar blir reaktionen att hålla dem nere och inte medge dess existens. Men om individen medvetandegör sina känslor kan det som annars är osynligt i relationen göras medvetet.

Sociala band

Scheff (1990) menar att det är ett grundläggande mänskligt behov och människans främsta drivkraft att forma och upprätthålla sociala band. Han säger vidare att begreppet sociala band är abstrakt och komplicerat att precisera men att det är något relationellt – något som existerar mellan individer. Han menar att sociala band är det kitt som kopplar samman människor och grupper med varandra. Scheff menar att emotionerna stolthet och skam står i ett utmärkande förhållande till de sociala banden.

Enligt Scheff och Starrin (2002) kan vårt sätt att ge uttryck för känslor visa hur de sociala banden mellan individen ser ut. Det sociala bandets tillstånd i en viss social relation är beroende av vilken grad av distans som föreligger mellan individerna. Graden av differentiering går längs en skala mellan polerna närhet och distans. Stabila sociala band byggs genom att individerna justerar avståndet mellan dem så att de varken kommer varandra för nära eller avlägsnas för mycket från varandra. Genom detta skapas en balans mellan individens och gruppens behov. Sann stolthet visar på trygga och säkra sociala band och dess motsats skam är ett tecken på osäkra och otrygga sociala band. De skriver vidare att ilska ofta är ett tecken på dold skam. När skammen trycks ner eller negligeras blir det svårt att uppfatta hur relationen till den andre egentligen är. Enligt Scheff och Starrin kan emotioner spåras i kroppens och språkets uttryck. Till avgörande del utformas det sociala bandets tillstånd via verbal och icke verbal kommunikation. När en individ känner skam blir kommunikationen kantig och onaturlig. I det som sägs finns tecken på att individen känner sig mindervärdig, icke betydelsefull eller otillräcklig. I ansiktets somatiska uttryck finns också tecknen på skam till exempel nedslagna ögon, frånvänd blick och rodnad.

Enligt Scheff (1990) är de sociala banden inte något statiskt i det sociala livet utan banden måste hela tiden provas i socialt samspel. De kan vidmakthållas, repareras,

byggas, skadas, klippas av och så vidare. Ett stabilt band har oftast en lång historia där inbördes förtroende och tilltro vuxit fram i relationen.

Skam - huvudemotioner i den emotionella/relationella världen

Scheff och Starrin (2002) betraktar skammen som en huvudemotion därför att den, för det första är primär för samvetet och den moraliska känslan, utan att varken ord eller tankar måste användas. Skammen blir på så vis vår moraliska kompass. För det andra, skriver de vidare, uppkommer skammen när våra sociala band hotas. De sociala banden är livsviktiga för människan, därför är det viktigt att understryka att skammen är en reaktion på hot mot relationen. Enligt Scheff och Starrin fanns det tidigare inom psykologin och psykoanalysen en tendens att lyfta ut och individualisera skammen ur dess sociala kontext. Skammen ansågs vara ett tecken på människans svårigheter att leva upp till sina egna ideal. Men Scheff och Starrin menar att idealen oftast är en spegling av de ideal som vi tar över från våra föräldrar och som finns i samhället. Om individens beteende avviker från gruppens innebär det inte bara en olikhet i idealen utan också ett hot mot de sociala banden.

Tidigare forskning

I forskningsfältet kring föräldrars syn på och upplevelser av öppenvårdsverksamhet redovisas få studier både internationellt och nationellt. Trots att kommuner i Sverige satsar resurser på öppenvård har vi funnit få studier av dess effekter. Vi har inte kunnat hitta någon studie ur ett föräldraperspektiv. Den internationella forskningen handlar ofta om ungdomar och familjer som är dömda till olika program.

Vid sökning i de svenska databaserna har sökorden: öppenvård, föräldraskap, nätverksarbete, ungdomar i riskzon använts och i de internationella databaserna har sökorden: social work, network family preservation, parental involvements, parental skills och open care använts. Flera av träffarna på sökord beskriver forskning kring psykiska sjukdomar och psykiatrisk öppenvård och andra träffar redogör för omständigheter i utvecklingsländer. Den forskning som presenteras är begränsad till forskning som är så snarlik som möjligt den öppenvård som bedrivs i Sverige eller behandlar information som kan anses vara betydelsefullt för vårt forskningsområde.

De artiklar som presenteras nedan har funnits via den internationella databasen CSA (Social, services abstract). Denna databas består av artiklar, abstracts samt referenser ur internationella avhandlingar och tidskrifter. Vidare har vi också letat efter relevant forskning i internationella tidskrifter om socialt arbete. Den forskning som presenteras är ett urval av artiklar och återstoden har lämnats därhän.

En artikel som vi anser kan belysa ett liknande familjearbete som vi valt att undersöka är Kauffmans (2007) artikel *"Intensive Family Preservation Services: The Perceptions of Client Families"*. Han har i sin undersökning intervjuat 10 familjer som blivit dömda till att delta i ett familjeprogram eftersom det i familjen förekommit misshandel och försummelse av barnen och det fanns en överhängande risk att barnen skulle komma att placeras. Familjerna fick berätta sin historia om hur de upplevde programmet och om föräldrarna upplevde att interaktionen, kommunikationen och dynamiken förbättrades i familjen och om de upplevde att deras kapacitet som föräldrar förbättrades. Resultatet Kauffman kom fram till var att föräldrarna ansåg att programmet fungerade eftersom de upplevde att de hade fått kontroll över sina liv, hade mål att sträva efter och att de kände hopp inför framtiden. Kommunikationen och föräldraförmågan hade också förbättrats i familjen. Genom studien identifierade Kauffman några strategier som socialarbetare som arbetar med familjeförebyggande program kan använda. Socialarbetarens arbete bör bygga på: att familjen har en inneboende önskan att se sina behov och nå mål, att samarbeta med familjen eftersom de är "experterna" i sitt eget liv, hjälpa dem att formulera en vision för framtiden utan problem och utnyttja familjens nätverk.

Beaudoin, Drapeau och Saint-Jacques (2006) artikel *"Parent Involvement Practices in Child Protection: A Matter of Know-How and Attitude"* vill med en studie från Québec påvisa vikten av att göra föräldrarna delaktiga i sina barns liv

trots att barnen blivit placerade i fosterhem. Visserligen handlade inte studien om förebyggande vård men vi ansåg studien vara intressant för vår kommande forskning på så vis att författarna fokuserade på föräldraskapet ur ett empowerment perspektiv. Där man ser till styrkor istället för svagheter. De har intervjuat 38 socialarbetare och samtalat med dem kring hur de gör för att involvera föräldrarna. Föräldrarna känner sig ofta maktlösa i situationen och tror att de inte kan vara en del av sina barns liv. I studien kom de fram till att socialarbetarna såg föräldrarna som resurser med styrkor och förmågor. De var inte dömande utan visade föräldrarna respekt. De informerade föräldrarna om deras rättigheter och roll som förälder, involverade dem i behandlingsplanen för deras barn vilket uppmuntrade föräldrarna till att bli delaktiga.

Metod

I kommande kapitel följer en beskrivning av tillvägagångssättet i forskningsprocessen, vilket börjar med den anlagda forskningsansatsen för att sedan fortsätta med insamlandet, sammanställningen och analysen av empirin. Inledningsvis återges den kvalitativa forskningsansatsen följt av redovisning av datainsamlingsmetoden. Därefter följer avsnitt om urval, samtycke, validitet, reliabilitet, generaliserbarhet samt slutligen etiska reflektioner. I avsnittet databehandling beskrivs hur materialet behandlats och som avslutning redogörs för analysmetoden av det insamlade materialet.

En kvalitativ forskningsansats

Den forskningsansats vi använt i vår studie har varit kvalitativ. De finns tre huvudtyper av datainsamling som Larsson (2005) talar om: öppna intervjuer, direkta observationer och dokumentanalyser. I vår studie har vi använt intervju som datainsamlingsmetod. Larsson beskriver att den kvalitativa metoden beskriver studerade situationer eller individer ur ett helhetsperspektiv där individen studeras sitt naturliga helhetssammanhang. Genom den kvalitativa metoden, skriver Larsson vidare, försöker man nå individens subjektiva upplevelser genom hennes egna ord, uttryck eller meningsbeskrivningar. Genom detta försöker vi som undersökare att förstå individens värld som han själv upplever det, "att se världen med den andres ögon". Larsson säger vidare att kvalitativa metoder kan omfatta öppna intervjuer, direkta observationer och dokumentanalyser. Men som forskare bör man göra vissa avgränsningar genom att fokusera på vissa teman. Utifrån dessa teman undersöker forskaren hur dessa teman hänger ihop ur ett helhetsperspektiv. För att i vår studie få fram ett helhetsperspektiv har intervjuerna fokuserat på följande teman: föräldraskap, relationer, självbild, familj, stolthet och skuld/skam.

Det finns enligt Larsson (2005) tre olika tillvägagångssätt att närma sig empirin på. I den induktiva ansatsen växer begrepp och teori fram ur forskarens datamaterial genom att man studerar fenomenet utan några förutfattade meningar. Genom det andra tillvägagångssättet använder man en deduktiv ansats där forskaren, tvärtemot den induktiva ansatsen, utgår från en eller flera teorier som i sin tur styr vilka frågor och forskningsfokus man som forskare skall anlägga. Abduktion är den tredje ansatsen Larsson nämner, där ges det möjlighet att kombinera induktiva och deduktiva ansatser genom att inledningsvis hitta begrepp och teman från datainsamlingen men kombinerar detta med en deduktiv ansats genom att frågor kan vara utformade utifrån teoretiska perspektiv. Vi använde oss av en deduktiv ansats utgick från Thomas Scheffs teori om stolthet och skam. Genom denna teori tolkade vi det empiriska materialet för att förstå det som föräldrarna berättade.

Enligt Kvale (1997) är forskningsintervjun ett professionellt samtal som bygger på vardagens samtal men med en struktur och ett syfte. Han säger också att den viktigaste faktorn för informationens kvalitet är samspelet mellan intervjuare och informant. Hur samspelet utvecklar sig beror i hög grad på undersökarens förhållningssätt och förmåga att ställa frågor då intervjuaren bör ha en

metodologisk medvetenhet om frågeformulering, kunna fokusera på samspelet mellan intervjuaren och informanten samt ha ett kritiskt förhållningssätt till det som sägs.

Datainsamling

Nedan följer en beskrivning av den metod vi använt för att ta del av föräldrarnas upplevelser av att få hjälp och stöd av en öppenvårdsverksamhet, deras syn på föräldraskap och livssituation. Därefter följer ett avsnitt om urvalsstrategi, validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. Avslutningsvis följer ett stycke om etiska reflektioner.

Intervju

Som datainsamlingsmetod användes intervjuer och det som Kvale (1997) beskriver som livsvärldsintervjun. Vi kommer i nästa avsnitt beskriva vad som åsyftas med livsvärldsintervjun. Då vi var tre studenter som skrev uppsatsen ihop övervägde vi hur vi praktiskt skulle genomföra intervjuerna. Vi kom fram till att vara med alla tre vid intervjuerna inte skulle vara det optimala, eftersom det då skulle kunna kännas obekvämt för informanten att prata inför en mindre grupp. Men samtidigt ansåg vi att det var viktigt att få maximal information under intervjuerna och bestämde oss för att genomföra dem två och två. Parkonstellationen varierade mellan varandra och vi gjorde lika många intervjuer var, men intervjudupartnern kom att växla. För att säkerställa studiens reliabilitet följde vi en avtalad struktur. Alla intervjuerna genomfördes i samma samtalsrum. Före intervjuerna förberedde vi med kaffe, kakor och tände levande ljus, för att intervjuens förutsättningar skulle vara de samma. Under intervjun avvek vi inte från intervjuguiden, utan ställde frågorna i den ordning de kom och hoppade inte över någon fråga. Genom att vara två kunde vi efter varje intervjutillfälle samtala om det vi sett som inte kommit med på band t ex gester, mimik osv. och på så sätt kunde vi hjälpa varandra att minnas olika samtalssituationer. Respondenterna blev redan under telefonsamtalet informerade om att två personer skulle genomföra intervjuerna.

Intervjuguide

Nästa steg i vår studie blev att konstruera ett instrument som kunde hjälpa oss att få fram den information vi ville ha. Enligt Andersson (1995) gäller det att bestämma vilken information som återspeglar de begrepp vi är intresserade av. Det är inte enligt Andersson självklart vilka frågor som bör ställas för att belysa begreppen. Enligt Andersson kallar man den processen operationalisering då begreppen översätts till undersökningsvariabler och vidare till frågor. Vi valde att använda oss av vad Larsson (2005) beskriver som en allmän intervjuguide. Vi utgick från våra tre tematiska forskningsfrågor och operationaliserade dessa till intervjufrågor. Vi hade forskningsfrågorna i åtanke då vi formulerades ett antal öppna och detaljerade underfrågor (bilaga 2). Detta kan man göra enligt Kvale (1997) för att ge tematisk kunskap och aktiv bidra till ett naturligt samtalsflöde. Genom dessa intervjufrågor kan man enligt Kvale närma sig ett ämne ur flera olika synvinklar och får på så sätt en rik och varierad form. Ambitionen är sedan att ställa dessa frågor i den ordningen att det stimulerar till en positiv dynamik mellan oss och föräldern. Kvale menar att ju spontanare intervjun är desto större chans att få livfulla, impulsiva och oväntade svar från intervjudpersonen. I mötet

med respondenten är det viktigt enligt Kvale att lägga det akademiska språket åt sidan och istället möta föräldern "där de är" och försöka få ett flöde i samtalet samt skapa motivation hos föräldern att tala om sina erfarenheter och känslor. När vi konstruerade frågorna tänkte vi på att frågorna skulle vara lättsamma, enkla och korta för att få så spontana svar som möjligt.

Det finns, enligt Kvale (1997), nio olika frågor som intervjun kan innehålla: inledande frågor, uppföljningsfrågor, sonderande frågor, specificerade frågor, direkta frågor, indirekta frågor, strukturerade frågor, tystnad och tolkande frågor. I början av intervjun använde vi oss av inledande frågor för att få vetskap om intervjupersonens bakgrund t ex familjeförhållanden, yrke, bostad etc. för att få en mer detaljerad beskrivning av det som intervjupersonen sagt använde vi sonderande frågor. För att gå vidare med nästa tema användes den strukturerade frågan för att avbryta det som vi ansåg irrelevant och till sist användes de tolkande frågorna till att klarlägga eller omformulera uttalanden som varit svävande eller svåra att förstå.

Urval

Vi fick redan från början ett gott bemötande från personalen på Axet. De visade ett stort intresse och gav ett positivt gensvar till vår studie. Personalen var till god hjälp till medverkat urval av intervjupersoner och de ställde sina lokaler till vårt förfogande vid intervjutillfällena. Axet har ca 200 aktiva familjer och av dessa tillfrågades elva familjer.

Det empiriska materialet har samlats in genom totalt nio intervjuer med föräldrar/anhöriga till ungdomar som har eller haft kontakt med Axet, samt en referensgrupp. Från början hade vi bokat in tio intervjuer men det sista intervjuparet sa återbud samma dag. Vi hade då ett intervjuar i reserv men när vi tog kontakt med dem hade de ingen möjlighet att medverka under intervjuveckan och vi ansåg oss inte ha tid eller möjlighet att senarelägga intervjun. Vi har intervjuat sammanlagt sjutton personer, tretton av dessa var föräldrar och anhöriga, de andra fyra var personal som ingick i referensgruppen. Övervägande delen var kvinnor - fem män och tolv kvinnor. Kriteriet för deltagarna har varit att de skulle ha eller haft någon form av kontakt med Axet. Det har varit biologiska mödrar med i alla intervjuer. I några av intervjuerna har den andre parten varit biologisk pappa, styvpappa och mormor. Familjerna har av Axets personal valts ut genom maximerat urval. Före urvalet gav vi instruktioner till Axet där kriterierna var att det skulle vara för Axet representativa familjer med variation på familjekonstellation, problematik, etnisk bakgrund och socio-ekonomiska förutsättningar för att i så stor utsträckning som möjligt spegla de olika variationer som kan finnas av vårt studerade fenomen. Vi befarade först att det skulle bli svårt att få föräldrar att ställa upp på en intervju, men det visade sig att så var inte fallet.

Referensgruppen bestod utav två pedagoger samt två socionomer ur personalgruppen. Urvalet blev de som hade möjlighet att ställa upp vid tidpunkten för referensgruppen och av sju personer hade fyra möjlighet att medverka. Deras uppgift var dels att besvara frågorna så som de tror att föräldrarna kan tänkas

svara, samt diskutera frågorna med oss och ge sin syn på om de skulle kunna fungera som frågebatteri. Detta var enligt oss viktigt för att vi skulle kunna få svar på uppsatsens frågeställningar. När vi genomfört överläggningen med referensgruppen kändes det som att vi var på rätt väg. Våra två första intervjuer visade också på att vi troligtvis skulle kunna svara på frågeställningarna utifrån vårt frågebatteri.

Samtycke

Enligt Kvale (1997) bör samtycke utvecklas i dialog mellan undersökaren och informanter och detta bör löpa under hela undersökningsprocessen. Under studien har vi följt de forskningsetiska principerna inom samhällsvetenskaplig forskning och de fyra huvudkrav som de ställt på forskning – informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Inför intervjuerna blev föräldrarna genom brev (bilaga 1) informerade om studiens syfte, om hur undersökningen skulle gå till väga och vilka risker och fördelar de kunde innebära att vara med i studien. Vidare informerades de om att deltagande är frivilligt och att de har rätt att själv bestämma om, hur länge och på vilka villkor de skall delta. De kan också avbryta intervjun eller dra sig ur studien när som helst. En förälder som vi bokade intervju med per telefon ville inte ha brevet hemskickat, utan innehållet lästes upp per telefon och muntligt samtycke medgavs.

Referensgrupp

Som ett första steg i datainsamlingen vände vi oss till personalen på Axet och frågade dem om de kunde ställa upp som referensgrupp, vilket de ställde sig positiva till. Syftet är att de får möjlighet att svara på intervjufrågorna utifrån sin roll som pedagoger och socionomer. Genom detta tillvägagångssätt kommer de att ge det som Larsson (2005) beskriver som en "metaberättelse" där personalen ger sina skildringar och analyser av föräldrarnas upplevelser.

Det finns enligt Larsson flera former av triangulering för att öka trovärdigheten och säkerheten i studien. Vi använder oss av denna referensgrupp för att få en triangulering av olika datakällor. Detta innebär att man prövar fastheten som olika datakällor kan ge genom att använda samma metod. Genom att använda en referensgrupp kan vi undersöka hur individer med olika rollpositioner uppfattar situationen. Enligt Karlsson finns en aktörs-observatörsparadox som visar sig genom att aktörerna, i vårt fall föräldrarna, har en tendens att beskriva sina handlingar med hänsyftning till situationsfaktorer medan observatörer, i vårt fall professionella på Axet, vilka möter olika aktörer, har en tendens att beskriva aktörernas handlingar med hänvisning till personliga faktorer. Larsson menar att, beroende av respektive roll "filtreras" vissa aspekter av ett skeende bort och aktören och observatören gör på så sätt olika tolkningar av aktörens handlande. Han säger vidare att det är viktigt att skilja deras redogörelser åt därför att aktörerna (föräldrarna) ger en direktbeskrivning av sina upplevelser, sin livsvärld, medan observatören (personalen) uttalar sig om hur han/hon tolkar en persons upplevelser. Samtidigt som vi vill titta på personalens syn på föräldrarna situation tog vi också tillfället i akt att "testa" vår intervjuguide.

Vi träffades i Axets lokaler och genomförde en intervju med fyra personer, två socionomer och två pedagoger från Axet. Sittningen började med att vi förklarade tankar och idéer till uppsatsen och diskuterade kring Scheffs teori som vi valt att använda. Inför intervjun hade vi utformat en intervjuguide med frågor där vi operationaliserat begreppen stolthet, skuld, skam, sociala band och föräldraskap till ett frågebatteri. Deltagarna fick diskutera ganska fritt kring frågorna och de lämnade både synpunkter på frågornas utformning och samtidigt som vi fick höra deras resonemang kring hur det är att vara förälder till ett barn med svårigheter. De svarade på intervjufrågorna utifrån sin roll som pedagoger och socionomer och gav sina berättelser och analyser av föräldrarnas upplevelser.

Under och efter intervjun diskuterade vi kring intervjufrågornas utformning och kom fram till att ordningsföljden på frågorna skulle ändras för att få en mer naturligt flyt i samtalet. Vi omformulerade också vissa frågor så att de mer tydligt riktade in sig på det fenomen vi vill undersöka.

Livsvärldsintervju

I mötet med föräldrarna har vi tänkt använda den halvstrukturerade livsvärldsintervjun vilken Kvale (1997) definierar som en intervju vars syfte är att få beskrivningar av den utfrågades livsvärld med intention att tolka de skildrade fenomenens mening. För att få kvalitativt rika beskrivningar menar Larsson (2005) att man bör välja intervjupersoner som har förmåga att ge dessa detaljerade och utförliga uttalanden. Genom att den exakta beskrivningen av föräldrarnas livsvärld står i fokus kan det som säg tolkas och förstås utifrån de teoretiska perspektiv vi valt. De föräldrar som intervjuats har haft en god förmåga att ge levande och detaljrika berättelser och beskrivningar och har kunnat svara på frågorna på ett adekvat sätt. Detta kan till viss del bero på att de under sin tid på Axet blivit vana att samtala, svara på frågor och reflektera över sitt liv och sin situation.

Vidare förklarar Kvale att intervjuformen innefattar en rad teman och förslag till väsentliga frågor. För att fånga upp svaren och följa upp berättelserna kan man under intervjuens gång eller mellan de olika informanterna förändra och reglera frågornas form och ordningsföljd. Forskningsintervjun är ett mellanmänniskt samtal om ett tema där det råder ett ömsesidigt intresse. Men han påpekar att det inte är något tal om ömsesidigt samspel mellan två symmetriska parter under samtalet, eftersom det är intervjuaren som ansvarar för situationen utveckling. Enligt Larsson (2005) är undersökarens empati viktig för att respondentens berättelser, ord och meningsupplevelser skall kunna förstås. Forskningsintervjun är en komplex relation där det kommer an på intervjuaren att å ena sidan samla in beskrivningar och vara öppen för det som sägs och inte sägs. Å andra sidan måste intervjuaren för att kunna föra ett givande samtal med informanten vara väl insatt i ämnet. Enligt Larsson är intervjuaren som ett instrument, där det hos denna ställs krav på kompetens, skicklighet och empati för att ge forskningen validitet, eftersom informationens innehåll och kvalitet till stor del beror på undersökarens inlevelseförmåga till att kunna lyssna och samtal med intervjupersonen och på så sätt vara öppen för intervjupersonens livsvärld.

Enligt Kvale lämpar sig livsvärldsintervjun bäst i studier av människors syn på sina levda liv, klargörande och utveckling av sitt livsvärldsperspektiv samt beskrivningar av sina upplevelser och självuppfattning. Intervjutekniken är, enligt Kvale, ett hantverk där resultatet och kvalitet bygger på intervjuarens kunnande, empatiska förmåga och känslighet. Han räknar upp intervjuarens kvalifikationer i kriterierna: kunnighet, strukturerande, vänlig, tydlig, känslig, styrande, öppen, kritisk minnesgod samt tolkande. Larsson (2005) talar om samma sak och säger att validiteten i kvalitativ forskning beror på intervjuarens skicklighet och kompetens. Han menar att i detta ligger undersökarens förmåga att strukturera intervjun, ställa tydliga frågor samt vara öppen, känslig och aktivt lyssna.

Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Enligt Larsson (2005) är det viktigt i alla typer av undersökningar, där man avser att undersöka eller utläsa resultat, att uppnå så hög validitet och reliabilitet som möjligt. För att få pålitliga resultat är det absolut viktigt att både validiteten och reliabiliteten är så hög som möjligt. Enligt Kvale (1997) har validitet, reliabilitet och generaliserbarhet i kvalitativa intervjustudier ofta avfärdats av positivistiska forskarkollegor. Deras inställning är att de ledande frågorna i intervjustudien gör att resultatet inte blir tillförlitligt eller generaliserbart då de anser att urvalet är för litet. Den kvalitativa intervjustudien bygger på subjektiva tolkningar vilket leder till att det kan ifrågasättas. Då vi ville försäkra oss om att vår forskning var tillförlitlig och uppfyllde de vetenskapliga krav som ställs, kommer vi i nedanstående stycken därför att redogöra för vårt arbetes generaliserbarhet och dessutom titta på giltigheten (reliabiliteten) och om vi lyckats undersöka det vi avser att undersöka (validiteten).

Generaliserbarhet

Generaliserbarhet handlar enligt Karlsson (2001) om att kunna hävda att upptäckterna som framkommit i studien ger svar på det vi frågat efter. Har man alltså undersökt det som skulle undersökas? I vårt fall har vi frågat de vi skulle fråga? Eller hade det varit bättre att använda en annan metod för att komma så nära som möjligt? Det handlar om trovärdighet och undersökningens noggrannhet, alltså reliabilitet och validitet.

Enligt Kvale (1997) vill man inom den positivistiska vetenskapsteorin skapa universellt generaliserbara lagar för att tolka det mänskliga beteendet, men inom den humanistiska synen menar man att varje situation är unik beträffande uppbyggnad och logik. På så vis kan vi hänvisa till detta då vår studie är unik då den baseras på ett antal personers berättelser om sina upplevelser av att vara förälder till barn med olika svårigheter och hur de upplever sitt föräldraskap och sin livssituation. Enligt Kvale (1997) kan man argumentera för det generella i resultatet via statistiska metoder eller genom logik. För att generaliseringen av resultatet skall kunna genomföras är det grundläggande att man levererar tillräckligt med bevis.

Reliabilitet

Larsson (2005) förklarar begreppet hög reliabilitet på så vis att måttet är pålitligt och inte störs av avvikelser i tid, plats och intervjuer med mera. Man kan förklara det på så vis att om man vill gå ner i vikt är det viktigt att man använder en tillförlitlig våg, men också att man väger sig vid samma tidpunkt, då först kan tillförlitligheten säkerställas.

För att vi skulle kunna säkra reliabiliteten använde vi ett utav Axets samtalsrum, när vi genomförde intervjuerna. I en känd miljö ansåg vi att intervjupersonerna hade störst möjlighet att känna sig så trygga som möjligt utan att vi trängde oss på i deras privata sfär. Detta gav även oss möjlighet att med säkerhet utesluta olikheter i intervjun på grund utav olika intervjuplatser.

Vidare menar Larsson att när man genomför en intervjustudie är det viktigt att frågorna är så tydliga som det i förekommande fall går att få, för att uppnå så hög reliabilitet som möjligt. Vi tog därför hjälp av en referensgrupp. Referensgruppen fick till uppgift att kommentera frågorna, om de tyckte att de inte var tillräckligt tillspetsade och dessutom svara på frågorna så som de tror att föräldrar på Axet kan tänkas svara och hur de upplever föräldrarna utifrån frågorna. Detta gav oss möjlighet att få feedback på våra intervjufrågor, då personalen känner personerna och deras problemområde. Vi fick dessutom möjlighet att i analysen kunna jämföra våra resultat. På så vis anser vi oss kunna styrka reliabiliteten och validiteten. Detta för att man i jämförelse studier måste ta mer hänsyn till avvikelserna i respondenternas svar, då det kan vara slumpmässiga fel. Ju färre intervjuer desto större olikheter kan uppstå rent slumpmässigt.

Enligt Kvale (1997) är metodens tillförlitlighet och resultat viktigt vid upprepade undersökningar för att säkra reliabiliteten. Vi har därför genomfört nio intervjuer och dessutom använt oss av en referensgrupp. Vi kom på så vis att få åsikter och känsloupplevelser från sjutton personer.

Validitet

Med hög validitet menar man att komma så nära som möjligt det man har som mål att fastställa. I vår studie var det viktigt att vi frågade det vi avsåg att fråga, då svaren var det vi avsåg analysera.

För att bekräfta att vi verkligen undersökt det vi haft för avsikt att undersöka har vi använt Kvalets (1997) tablå angående valideringens sju stadier. Vi kom att fokusera på intervjuerna och utskriften av dessa, referensgruppen, utskriften av denna och analysen av materialet samt rapporteringen av vårt material.

Kvale (1997) menar att validiteten i en intervju består av en kedjeprocess då alla delar bildar en helhet. Alla delar är lika viktiga för att uppnå så hög validitet som möjligt. Till att börja med är det viktigt hur man gått tillväga för att få ett urval av intervjupersoner. Våra intervjupersoner har vi fått tillgång till vi personalen på Axet då de slumpmässigt frågat föräldrar om de kunnat tänka sig medverka i en intervju.

Planeringen och sammanställningen av intervjuguiden är av stor vikt då det är viktigt att frågorna går att besvara och dessutom ringar in det vi vill veta. I detta har vi haft stor hjälp av referensgruppen. Vidare är utförandet och kvaliteten på intervjun betydelsefull då det är svårt att göra om en intervju. Vår diktafon var på så vis till stor hjälp då vi skev ut våra intervjuer, och vi kunde dessutom använda oss av ordagranna citat i vår analys.

Till sist är tillförlitligheten av intervjupersonernas uppgifter av stor betydelse då vi ska bedöma trovärdigheten av intervjuerna. Det var viktigt att ha i åtanke att vi var främmande för dessa personer och att vi ställde väldigt privata frågor. Men vi utgick också ifrån att dessa personer själva har valt att ställa upp på en intervju. Dessutom fick intervjupersonerna möjlighet att berätta sina egna upplevelser. Vi ville studera respondenternas känslor av stolthet och skam. Givetvis var det svårt att värdera sanningshalten i deras berättelser angående sina upplevelser. Vi hade i åtanke att det kunde vara så att man undvek att berätta vissa saker och framhöll andra sidor, men vi anser att de personer vi intervjuat har varit väldigt ärliga och berättat väldigt naket om sina känslor och upplevelser. Dessutom för att säkra validiteten har vi återgett deras berättelser så exakt som möjligt i datautskriften och i analysen använt oss av ordagranna citat.

Larsson (2005) anser att ett annat viktigt mått på validitet är när svaren kan förutsäga handlingssätt eller företeelser. Av den anledningen har vi använt oss av uppgifterna vi fick av vår referensgrupp. Vi har då kunnat jämföra svaren mot referensgruppens svar och på så vis säkra validiteten. Larsson (2005) menar att en referensgrupp är ett bra redskap då man mäter validiteten genom att man kan jämföra resultatet med en annan metod som undersöker fenomenet.

Etiska reflektioner

Larsson (2005) förklarar vikten av att vi som forskare omsorgsfull måste tänka igenom de etiska frågorna som är kopplade till intervjupersonernas privatliv och i många fall känslig information som de delar med sig av. Vidare menar han att forskaren måste tänka på hur intervjupersonerna kan tänkas uppfatta oss, för övrigt är det viktigt att försöka få till en så positiv och öppen stämning som möjligt och på så vis kan det underlätta samtalet angående känsliga frågor. Larsson pekar också på svårigheter med riktlinjer när det gäller etiska riktlinjer inom denna typ av metod då det är så komplext. Dessutom hamnar man ofta i förtroende situationer när man som undersökare tar emot sådan personlig information. Däremot menar han att man kan fastställa vissa generella riktlinjer som kan sammanfattas under rubriker så som, informerat samtycke, konfidentialitet, och konsekvenserna för intervjupersonen att delta i intervjun.

Informerat samtycke: Enligt Larsson (2005) tar forskaren ansvar för att upplysa intervjupersonerna om studiens allmänna syfte och hur man förövrigt tänkt sig lägga upp studien. Vidare bör intervjupersonerna få vetskap om vilka tänkbara fördelar och risker studien kan innebära för deltagarna. Han menar också att intervjupersonerna ska informeras om att det är med på frivillig basis och att de när som helst kan avbryta sin medverkan i studien utan att berätta varför de ej vill

medverka mer. Att intervjupersonerna får denna möjlighet till samtycke är ett skäligt krav som en kvalitativ forskare inte bör negligera.

Då vi vill undersöka föräldrars känslor av stolthet och skam, är det viktigt att vi bemöter dem med respekt, ödmjukhet och empati då det är känsliga delar i intervjupersonernas privatliv som kommer att diskuteras. Intervjupersonerna har dessutom fått ett brev innan intervjun ägt rum där de informerats om studien, om anonymitet och deras möjligheter att avbryta sin medverkan när helst de vill.

Konfidentialitet: Här menar Larsson (2005) att det är viktigt att intervjupersonerna får information om hur materialet från intervjuerna behandlas och redovisas i den färdiga rapporten på så vis att det ej kommer att kunna utläsas vem informanten är. Dessutom bör man förklara att man ändrar data om t ex ålder namn och yrke som ett ytterliggare skydd för anonymiteten. Vidare menar han att det är av stor vikt för intervjupersonen att hon/han är lovad konfidentialitet då man många gånger berättar mer än man från början hade tänkt. För att kunna hålla vad vi lovat har vi vidtagit åtgärder som ändringar i identitet och ändrat för personen typiska uttryck och vi nämner inte heller vilken ort intervjupersonerna bor på.

Konsekvenser: Enligt Kvale (1997) är denna princip som minimerar risken för att intervjupersonen kommer att utstå skada. Han hävdar att intervjupersonernas nya kunskaper och känsla av medverkan överväger risken för skadeverkan. På så vis menar han att det försvarar genomförandet av studien. Vidare trycker han på forskarens ansvar att tänka på undersökningens möjliga konsekvenser för intervjupersonerna och den grupp de representerar.

Bearbetning och analys

Vi har valt att analysera intervjumaterialet utifrån ett fenomenologiskt perspektiv. Följande avsnitt kommer att beskriva hur vi har behandlat vårt inhämtade material samt en redogörelse av det fenomenologiska synsättet. Därefter följer en framställning av hur intervjumaterialet har analyserats.

Intervjuutskrifter

Utskriften av intervjuerna är enligt Kvale (1998) en tolkande process i sig men vi har ansträngt oss från att tolka vid insamlandet och utskriften av materialet eftersom vi valt att återge intervjupersonernas berättelser enligt den fenomenologiska traditionen.

Under intervjun med referensgruppen och intervjuerna med föräldrarna har vi använt oss av diktafon. Detta har fungerat mycket väl och ljudupptagningen har varit av god kvalitet. Men något som vi la märke till i två av intervjuer var att inspelning påverkade stämning och karaktären i samtalet och intervjun. Respondenterna intog vid dessa tillfällen en återhållsam ställning, för att när diktafonen stängts av livligt börja samtala och målande berätta om saker vi frågat under intervjun. Parallellt med att vi använt diktafon har vi fört anteckningar under intervjun, för att på så sätt komma ihåg vad som sades men också underlätta utskriften av intervjun. Efter intervjun har vi så snart som möjligt skrivit ner

föräldrarnas berättelser ordagrant. Detta visade sig vid ett tillfälle ha stor betydelse då diktafonen slutade fungera och endast vissa delar av intervjun kom med. Men eftersom vi fört anteckningar kunde vi ändå återge intervjun i sin helhet.

Kvale (1998) påpekar att det finns en utskriftsproblematik att beakta i forskningsprocessen. När man skriver ut en bandinspelning förvandlas intervjun från en berättarform till en annan form, en skriftlig diskurs. Kvale menar att i samtalet har vi tillgång till meningen i det informanten säger men i utskriften kan detta gå förlorat vilket bidrar till en oklarhet mellan forskaren och det ursprungliga samtalet. Han påpekar att det är viktigt att se utskriften som en konstruktion av ett levande samtal där utskriften i stor utsträckning bygger på ett tolkande förhållningssätt. För att försöka bevara det ursprungliga samtalet har vi efter intervjun pratat med varandra om samtalet för att på så sätt försöka återskapa det levande samtalet.

Analysens steg

För att på ett så noggrant sätt som möjligt upptäcka och återge föräldrarnas upplevelser av att få hjälp och stöd av en öppenvårdsverksamhet, deras syn på föräldraskap och livssituation har vi använt de som Kvale (1997) beskriver som fenomenologisk meningskoncentreringsmetod. Han skriver att huvudpoängen i metoden är att kunna organisera data som formulerats i vardagsspråkliga benämningar. Syftet med tillvägagångssättet är att få fram det intervjupersonernas getta uttryck åt mer koncentrerat. Långa berättelseliknande uttalanden trycks samman till mindre textavsnitt. Kvale menar då att den huvudsakliga innebörden av det som sagts omformuleras i några få ord och större textavsnitt har kunnat formuleras till korta och mer expressiva uttryck.

Enligt Kvale (1997) består meningskoncentreringsmetoden av fem steg, där det första steget är att läsa igenom intervjuaterialet för att få en helhetskänsla av desamma. Eftersom vi delat upp intervjuerna och medverkat två och två valde vi att börja med att lyssna igenom bandinspelningen på de intervjuer vi inte närvarat vid. Detta för att få en än bättre känsla för intervjun och även ta del av röstfall och tonläge. Därefter läste vi igenom alla intervjuerna. Det andra steget är enligt Kvale att fastställa meningskategorier som informanterna formulerat. Även öppna svar, som intervjufrågor är, kan enligt Andersson (1995) innehållsanalyseras och delas upp i olika kategorier. Han skriver vidare att vissa öppna svar ger direktinformation som kan överföras till färdiga svarskategorier men i andra fall måste svaren analyseras på sitt innehåll för att få en uppfattning om innehåll och hitta likheter och skillnader mellan olika svar. Han menar då att ett första steg är att bestämma vad som är en analysenhet i empirin. Ett uttalande kan vara det är långt eller kort rymma ett eller flera svar eller den enhet som skall analyseras. Andersson skriver att ett angreppssätt är att man utifrån sin teori och begrepp utarbetar ett kategorisystem. Vi utgick från våra sex begrepp: självbild, föräldraskap, familj, relationer, skuld/skam och stolthet som vi sedan eftersökte i informanternas svar. För att finna våra sex begrepp i informanternas uttalanden krävdes att vi läste igenom materialet ytterligare sex gånger – en genomläsning för varje begrepp. Därefter sammanställdes informanternas uttalanden kring varje

begrepp i en tvåspaltig tabell. Den ena tabellen innehåller informantens egna ord om varje begrepp. Steg tre är enligt Kvale (1997) att formulera enkla kortfattande sammanfattande meningar om det väsentliga som sagts, vilka Kvale benämner som meningsenheter. Varje intervju ledde till sex spalter – en för varje begrepp.

Det fjärde steget i analysarbetet innebär, enligt Kvale (1997) att ställa frågor till meningsenheterna utifrån studiens utmärkande syfte alltså våra tre frågeställningar. I steg fem sammanställdes informanternas meningsenheter till ett dokument för varje begrepp och på så sätt fick vi sex dokument med varje intervjugrepp med samtliga informanternas meningsenheter sparade på ett dokument. Dessa sammanställdes till en skildrande utsaga för att få en sammanfattad beskrivning av föräldrarnas upplevelser. Därefter läste vi igenom dessa berättelser och frågade oss själva vad de sa oss om föräldrarnas erfarenheter av att få hjälp och stöd av en öppenvårdsverksamhet, deras syn på föräldraskap och livssituation.

I nästa steg innebär att betrakta informanternas utsagor utifrån Scheffs teori om skam och stolthet. Vi försökte hitta specifika yttranden som kunde relateras till teorin. De uttalanden som kunde kopplas samman med teorin färgmarkerades. Enligt Kvale (1997) är den fenomenologiska meningskoncentreringen hängiven mot fenomenen och ge informantens livsvärld prioritet. Enligt Kvale ger det deskriptiva förhållningssättet möjlighet till en redogörelse av situationen utifrån informantens synvinkel samtidigt som undersökaren kan söka mening i skildringen. Att använda detta förfarande har hjälpt oss att bryta ner omfattande intervjumaterial till naturliga meningsenheter.

Analys och resultat

I följande kapitel presenteras de tretton respondenterna som medverkat under intervjuerna. Därefter följer vårt resultat av föräldrarnas upplevelser av att ha barn med olika svårigheter och ta emot stöd från en öppenvårdsverksamhet. Vi har tolkat och analyserat resultatet utifrån våra sex teman – självbild, familj, föräldraskap, relationer, skuld/skam och stolthet och vi har analyserat vårt resultat med utgångspunkt i Scheffs (1990) teoretiska perspektiv om skuld och stolthet. Under hela analysarbetet har vi haft våra frågeställningar i minnet och behandlar varje tema utifrån föräldrarnas berättelser.

Intervjupersonerna

Nedan presenteras de tolv föräldrar och en anhörig som medverkat under intervjuerna. Familjen beskrivs kortfattat och också orsaken till varför föräldern/föräldrarna sökte hjälp hos Axet och vilken typ av stöd som Axet erbjudit dem. Därefter följer en beskrivning av dem från Axet som medverkade i referensgruppen.

Presentation av intervjupersonerna

Eva och Christian kommer tillsammans på intervjun. De lever tillsammans sedan några år tillbaka och har inga gemensamma barn. Under intervjun är Christian med som ett stöd och vi presenterar därför inte Christian närmre. Eva har tre flickor sedan ett tidigare äktenskap. Flickornas pappa gick hastigt bort när flickorna var små och Eva har under flera år levt ensam med flickorna. Eva arbetar inom ett människovårdande yrke. Eva tog kontakt med Axet första gången för fyra år sedan, då den yngsta flicka hade problem i skolan. Det var skolan som tipsade om att Axet fanns. Genom Axet har Eva fått samtals- och föräldrastöd. Axet har bjudit in till nätverksmöten och samordnat de olika professionella kontakterna runt familjen. I nuläget är de två yngsta flickorna frivilligt placerade utanför hemmet. Eva har fortfarande samtalsstöd via Axet. Axet har fyllt en mycket viktig funktion för familjen. Eva påpekar att hon aldrig tagit kontakt med Axet om det varit en myndighet.

Ingela kommer till intervjun i sällskap av sin mamma, vilken är med som stöd och presenteras inte närmre. Hon arbetar heltid inom skolvärlden. Ingela är skild och lever ensam med sina två tonårsdöttrar. I samband med att den äldsta dottern började sjuan fick de information om Axet på ett föräldramöte. När sedan flickan for illa i skolan och blev mobbad tog mormor kontakt med Axet, då hela familjen var oroliga för dottern och de ansåg att de behövde professionell hjälp. Det stöd familjen fått från Axet har varit, pedagogiskt stöd för dottern samt samtalsstöd till Ingela. Dessutom har Axet samordnat möten med skolan. Ingela säger att hon inte hade tagit kontakt med Axet om det vart en myndighet. Hon tror att problemet hade fått bli mycket större i så fall.

Debbie lever ensam med sina två barn, en pojke och en flicka. Debbie har invandrarbakgrund men är uppväxt i kommunen. Debbie har arbetat som rådgivare i invandrarfrågor men är för närvarande sjukskriven. Familjen har haft

kontakt med Axet i tre år. De tog kontakt när sonen fick problem med relation till sin lärare och Debbie upplevde att hon själv inte heller nådde fram till läraren. Det var genom sin syster som Debbie fick reda på att Axet fanns. Axet har fungerat som en brobyggare mellan familjen och skolan, vilket innebär att de varit ett stöd i möten med skolan och det som Debbie beskriver som "en röst för sonen i vuxenvärlden". Debbie har genom Axet fått samtals- och föräldrastöd. Debbie säger att Axet varit ett stort stöd och ett bollplank som gjort att hon orkat kämpa vidare. Debbie säger i intervjun att det har spelat en stor roll för henne att Axet inte var en myndighet. Det hon behövde var en neutral part som både kunde lyssna på sonen och hennes själv och på skolan.

Linda är nyseparerad och lever ensam med tre barn i åldrarna 4-12 år. Barnen har tre olika fäder och Linda beskriver sitt liv som rörigt med att få ihop tider och samvaro med papporna. Linda arbetar inom logistikbranschen och har bott i kommunen i nio år. Linda kom i kontakt med Axet för drygt ett år sedan eftersom det var problem i äldsta dotterns klass. Äldsta dottern och hennes kamrater mobbade andra klasskamrater. Linda hade också en oro över att dottern vistades i en destruktiv miljö på fritiden och socialtjänsten blev inkopplad. En handläggare på socialtjänsten i rekommenderade då Axet. Linda har också haft kontakt med andra professionella kring dottern som socialtjänsten, Bup och NP-teamet (neuropsykiatriskt team) eftersom dottern är utredd där och fått en diagnos, ADHD. Genom Axet har Linda fått samtals- och föräldrastöd. Hon fick även hjälp med att sortera upp vilka professionella kontakter hon skulle ha i framtiden och valde då Axet. Till Axet har Linda kunnat ringa när hon har känt att hon behövt stöd.

Anneli lever med sin man och två barn som är båda i tonåren. Anneli arbetar inom försäkringsbranschen. Familjen har bott i kommunen i nio år. Familjen har haft kontakt med Axet i två år. Anledningen till att familj tog kontakt med Axet var att dottern utsattes för mobbning och kränkande behandling i skolan. Föräldrarna upplevde att skolan inte tog ansvar för dotterns skolsituation och det var genom kuratorn på skolan som de fick kontakt med Axet. Stödet från Axet har bestått av föräldrastöd, samordnare i möten med skolan, pedagogiskt stöd och enskilda samtal med dottern. För dotterns del räckte inte stödet från Axet, hon har idag en annan samtalskontakt som inte är knuten till Axet. Anneli säger att det inte spelat någon roll för henne om Axet varit en myndighet eller inte, för henne har det mer handlat om att få ett förtroende för någon.

Astrid arbetar heltid med fackliga frågor. Hon är skild sedan tio år tillbaka och lever ensam med sina två tonårsdöttrar. Döttrarna är hos pappan varannan helg. Astrid fick information om Axet på ett föräldramöte när äldsta dottern började på högstadiet. Hon tog kontakt med Axet för knappt två år sedan, då det blivit problematiskt hemma och i skolan. En av döttrarna mådde dåligt och dessutom hade attityden hemma blivit jobbig. Axet har stöttat Astrid med samtal och föräldrastöd. Flickorna har fått samtalsstöd. Astrid påtalar att hon inte hade sökt stöd om Axet hade varit en myndighet, hon vill inte ha någon dokumentation av sin situation.

Ulla lever ensam med sin tonårige son. Ulla beskriver sin bakgrund som brokig. Under graviditeten lämnade hon sonens pappa och har sedan dess uppfostrat sin son ensam. Sonen har viss kontakt med fadern. Ulla och sonen har en mycket nära relation. Ulla har nyligen fått en diagnos och är nu sjukskriven. Ulla tog själv kontakt med Axet för två år sedan då hon upplevde att sonen inte mår bra. Det var en väninna till Ulla som upplysta henne om att Axet fanns. Ulla beskriver att hon sökte hjälp för sonen men han har bara träffat Axet en gång eftersom Axet ansåg att den bästa hjälpen för sonen var om Ulla fick hjälp. Ulla har fått samtals- och föräldrastöd. Efter en incident på skolan fick även Ulla hjälp från Axet att samverka med skolan och socialtjänsten. Ulla påpekar, att hon på grund av sin bakgrund, aldrig sökt stöd från Axet om det varit en myndighet. Hon menar att man inte ringer socialtjänsten och säger att man inte klarar sin roll som mamma.

Morgan och Gerd har varit gifta sedan 70-talet och de har två tonårsbarn. Morgan jobbar som konsult inom energibranschen och Gerd arbetar på ett statligt företag. Morgan hade hört talas om Axet via en öppenvårdsmottagning och för tre år sedan kontaktade han dem efter en semesterresa, då han och sonen hamnat i konflikt på grund av sonens beteende. För att få med Gerd till Axet krävdes det övertalning från Morgans sida eftersom Gerd inte kände det så lockande att sitta och prata om sina problem med främlingar. Från Axet har Gerd och Morgan fått samtalsstöd, i början varannan vecka för att sedan glesna ut till en gång per månad. Barnen har också fått samtalsstöd. Familjen har även haft andra professionella kontakter i och med att sonen utreddes och senare fick en diagnos. Morgan tror att han inte hade sökt sig till Axet om det varit en myndighet. Han menar att det nog hade fått gå längre.

Anita och Johan har levt tillsammans i många år och har tre döttrar varav två är vuxna och har flyttat hemifrån. Anita arbetar heltid inom skolvärlden och Johan arbetar heltid inom media. Familjen fick kontakt med Axet via socialtjänsten när yngsta dottern ihop med ett tjejgäng blev påkomna med att snatta. Föräldrarna har fått samtalsstöd via Axet och dessutom har Axet samordnat möten med skolan eftersom det varit en del problem där. Johan säger att det är skönt att Axet är fristående, socialtjänsten är mer skambelagt. De säger också att det är enklare att söka hjälp hos Axet. Johan menar att Axet ser oss som en familj som alla andra och ingen "total krisfamilj". De har ju "lyckats" med två barn innan.

Referensgrupp

Fyra utav Axets personal deltog i en referensgrupp. Kent och Lena är socionomer och Peter och Inger är pedagoger. De har alla lång erfarenhet av socialt arbete. Lena har varit längst då hon varit med sedan starten -95. Inger är sist in med sina fyra år i verksamheten och Kent har arbetat på Axet i sex år. Peter har varit där i tio år.

Självbild

Självbilden utgörs av föräldrarnas tankar och känslor de har om sig själva. Den bild som de intervjuade föräldrarna ger av sig själva är utifrån sin roll som förälder. Först presenteras den självbild föräldrarna beskriver att de hade innan de sökte hjälp hos Axet och därefter presenteras hur föräldrarna skildrar sin självbild

efter stödet från Axet. Nedanstående citat från Kent på Axet belyser den självbild flera föräldrar vi intervjuat hade när de sökte hjälp hos Axet.

”Speciellt mammor som man träffar har en hård bild av sig själv och sitt eget föräldraskap. Alla gör så gott det kan och en del gör jättebra ifrån sig, men man får en känsla av att det inte tycker det själv.”

Kent beskriver att många av de mammor han möter har högt ställda krav på sig själva som kan vara svåra att leva upp till.

Den tvivlande föräldrarnas självbild

Föräldrarna upplever att det är lätt att känna sig misslyckad och att inte duga som förälder när barnen hamnar i svårigheter av olika slag. Det är lätt att skuldbelägga sig själv. Detta är också en bild som vi mötte i våra intervjuer.

”Jag kände mig misslyckad som förälder...”

”Ja man är ju inte en dålig mamma men det är så man känner det...”

Dessa två citat från Ingela och Ulla får beskriva det genomgående tema av en negativ bild av sig själva som de föräldrar vi träffade hade innan de kom i kontakt med Axet. De kände en stor skuld över att de inte reagerade tidigare på sitt barn situation eller varför de inte såg att något inte var bra förrän det hade gått för långt. Annelie, Astrid, Ingela och Linda använder en del uttrycksfulla ord när de beskriver sin bild av sig själva som föräldrar t ex ”hönsamma”, ”diktator”, ”hysterisk och galen”, ”stort kontrollbehov”.

I teorikapitlet beskrivs stolthet och skam som de emotioner som mest inverkar på vår självbild och hur vi reagerar på andra i vår omgivning. Scheff (1990) beskriver hur dessa emotioner uppstår när vi speglar oss i andra människor. De menar att när vi känner oss bedömda av andra och när vi föreställer oss hur vi framstår inför andra väcker detta känslor av stolthet eller skam. Innan Linda sökte hjälp hos Axet hade hon en bild av sig själv som ”ensam är stark” men denna bild reviderades då hon tog mod till sig och sökte hjälp. Hon kan i efterhand inse att det inte var något ”nerköp” att be om hjälp. I andras ögon kan det vara påfrestande att söka hjälp och att det är något skambelagt, att andra människor ser ner på den som söker hjälp. Lena från Axet ger sin förklaring till detta:

”Jag tror att det är otillräcklighet de föräldrar vi möter känner. Fel på mig, att jag inte räcker till. Alltid fel på mig, inte gjort gott nog. Och det med att ta emot hjälp... Även om vi alla någon gång hamnar i situationer där vi behöver hjälp, så är det alltid något djupt rotat att det är något dåligt med det.”

Föräldrarna beskriver flera gånger under intervjuerna den ensamhet och otillräcklighet de kände innan de kom till Axet. De kände sig ensamma i sina problem. Föräldrarna speglar sig i andra föräldrar och tror att alla andra klarar det så bra. Linda beskriver att det verkar som andra har ”så mycket mer tid” för sina

barn. Astrid upplever att man som förälder skall vara så "perfekt idag, omgivningen tycker man skall vara konsekvent, att man inte skall ge sig om man bestämt sig för något". Hon tror att andra föräldrar i hennes omgivning ser på henne som "*en frånskild mamma som inte kan ta hand om sina barn*". Flera andra föräldrar säger att de upplever att människor i deras omgivning ser ner på dem eftersom de inte kan "*hantera sina ungar*". Karlsson (2001) skriver att självet skapas i samspel med andra och man uppfattar sig själv som andra uppfattar en. Hur en person uppfattar sig själv är beroende på hur andra reagerar på individens beteende. Karlsson ger exempel där en person uppfattar sig själv som farlig om andra blir rädda eller som rolig om andra skrattar. Ulla beskriver hur hon speglade sig i sin omgivning:

"Jag såg på mig själv med stor osäkerhet [...] gentemot omvärlden. I och med att jag har den bakgrunden, så när jag blev gravid sa alla att det här kommer aldrig att gå, du måste göra abort. Så jag hade otrolig press på mig att va den absolut perfekta mamman [...] jag hade en press på mig att aldrig göra fel."

Scheff och Starrin (2002) skriver att förr ansåg man att skam var ett tecken på en människas svårigheter att leva upp till sina egna ideal. Men de skriver vidare att nu ser man att de idealen oftast är en spegling av de ideal vi tar över från våra föräldrar och som finns i samhället. De menar vidare att om en individs beteende avviker från gruppens innebär det inte bara en olikhet i idealen utan också ett hot mot de sociala banden. Ulla kämpade under flera år för att leva upp till "*den perfekta mamman*" och hon berättar hur hon kände skuld och skam när hon inte nådde upp till de hon trodde var omgivningens bild av idealföräldern.

Många föräldrar beskriver också hur de upplever sig bli bedömda av andra och då framförallt skolan och socialtjänsten. Scheff (1990) skriver att det inte är i speglingen genom likhet som emotionerna stolthet och skam väcks utan i dess motsats, när vår upplevelse av att inte räcka till blir speglad. Föräldrarna skildrar möten med skola och socialtjänst som skuldbeläggande och de känner sig maktlösa och förtvivlade. Eva säger: "*Jag har blivit kränkt av socialtjänsten [...] Man känner sig stämplad*" [...] Scheff (1990) förklarar att vi känner oss underlägsna tillsammans med en överlägsen person, vi skäms för att vara fega i närvaro av en modig person, att vara dum i närvaro av begåvade och så vidare. I våra möten med andra personer finns alltid föreställningen om hur andra människor uppfattar oss. Astrid förklarar hur underbart det är att kunna vara anonym på Axet till skillnad från socialtjänsten som "*har en journalverksamhet som heter duga*". På Axet är hon bara en mamma i mängden, ett nummer – "*mamma 000*". När hon speglar sig i mötet med personalen på Axet är det ett möte där hon blir bedömd utifrån "*lika värde*" och hon vet att hon får komma till tals. På socialtjänsten blir hon "*ett ärende*", någon som behöver inte klarar att hantera sin situation.

Den kompetenta förälderns självbild.

Genom stödet från Axet beskriver föräldrarna hur deras självbild förändrats. Anita säger att genom stödet från Axet har hon insett att "*man behöver inte klara allt*

själv, man kan ta hjälp av andra [...] man duger som förälder". Johan förklarar hur han upplever att Axet gett honom och Anita en annan bild av dem som föräldrar:

"Dom sa att dom ser två föräldrar som försöker och bryr sig och som önskar en förändring och att vi duger i mycket som föräldrar, men som råkat in i en situation. Det kändes väldigt skönt. Det är därför vi kan sitta så här obehindrat och prata med er. Vi behöver inte skämmas längre".

Enligt Scheff och Starrin (2002) väcks känslan av sann stolthet när något en person strävat efter faktiskt blev som personen ville. Kent förklarar att Axet arbetar med att försöka hjälpa föräldrarna utifrån att de känner sig stukade och har skuld och skamkänslor. De tittar väldigt lite historiskt utan mer här och nu och framåt på. Ulla upplever inte att hon förändrats men nu vågar hon tro på den förälder hon vill vara och är. Hon kan stå emot omvärlden på ett annat sätt. Genom Axet har hon fått bekräftelse på att det hon sagt och gjort är bra och att man faktiskt också gör misstag som föräldrar. Eftersom föräldrarna beskriver sig som stukade i sin självbild som föräldrar har kontakten med Axet stärkt dem och bekräftat att de har gjort *"rätt"* som föräldrar, att de gör ett bra jobb och som Ingela uttrycker det: *"good enough"*. Morgan och Gerd har inte så många vänner med barn i samma ålder och de beskriver att de saknar referensramar, någon att spegla sig i sin närhet. Morgan säger: *"Det är positivt med Axet, man lär sig och får referensramar."*

Flera av föräldrarna återger i intervjuerna att de hade en negativ självbild innan de sökte stöd. De tvivlade på sin kompetens som föräldrar och hade en hård bild av sig själva. De beskrev sig själva som misslyckade, otillräckliga, osäkra med högt ställda krav på sig själva. Genom stödet har föräldrarnas bild av sig själva förändrats. Flera har kommit till insikt om att man inte behöver klara allt utan duger som de är. De har en mer positiv bild av sig själva och vågar tro sin förmåga som kompetenta föräldrar.

Föräldraskap

Föräldrarna vi intervjuat är vanliga föräldrar på det vis att de är reflexiva och reflekterande i sitt föräldraskap, de jämför sig med andra i sin omgivning och med sina idealbilder av föräldraskapet.

Bäck-Wiklund (2003) menar att föräldraskapet är ständigt i förändring, i takt med att samhället förändras. Vidare säger hon att föräldrar idag jämför sina kunskaper och tar del av samhällsdebatter och samhällsnormer mer än vad föräldrar gjorde tidigare, men när man hamnar i en situation där föräldraskapet inte riktigt räcker till blir det lätt att föräldern blir skamfylld istället för stolt. Hon menar att våra könsroller förändras i takt med samhällets utveckling och med hjälp av lagar och normer. Bäck-Wiklund säger att när man är ensam i föräldrarollen överväger fortfarande den traditionella könsfördelningen, vilket flera av föräldrarna upplevde och menar att det till slut ledde till skuld och skam då de upplevde att de behövde hjälp av samhället i sitt föräldraskap.

Föräldraskapets tvivel

Flera av föräldrarna beskriver hur de före stödet hos Axet, kände sig otillräckliga i sitt föräldraskap. De beskriver att de hade svårt med att sätta gränser och många upplevde sig ensamma i föräldrarollen. De upplevde att de behövde stöttning för att orka gå vidare och för att kunna se att de var bra föräldrar. Astrid och Anneli får ge röster åt vad många föräldrar uttryckt under intervjuerna: *"Jag vill vara en bra förälder. Jag vill kunna kommunicera med mina ungar, klarar jag inte det själv på hemmaplan, får jag ju ta hjälp utifrån [...]."* Anneli säger att hon hade svårt med gränssättning. *"Jag hade jätte svårt att veta vad jag skulle kontrollera och vad jag skulle släppa."* Morgan och Gerd förklarar hur de kände angående sitt föräldraskap:

"Innan axet såg vi oss som normala föräldrar med den ångest det medför, men vi behövde hjälp med kommunikation och gränssättning. Vi har saknat kontakt med andra föräldrar när barnen var små och på så vis haft dåliga referensramar, men det har vi fått hjälp med av Axet."

Kent på Axet tycker att föräldrarna som kommer till Axet är modiga, då de vågar blotta sig och berätta vad det har svårt med och vilken hjälp de behöver i sitt föräldraskap. Han säger:

"Det är en bra ingångsport i vårt arbete för då har vi motiverade föräldrar. Andra föräldrar kommer hit och skyller bara på skolan, det är skolan som är jobbig, de har svårare att ta sitt eget föräldraskap, vi tänker att det är svårigheter runt om, inte bara i skolan. Problem kan finnas både hemma och i skolan. Vissa föräldrar har svårare att gå in med en egeninsats. Jag tänker mig att det krävs ett arbete att gå in i sitt föräldraskap. Och det varierar."

Linda säger så här om föräldraskapet: *"Det hade varit lätt om jag inte hade haft så bångstyriga barn. Jag har höga krav men det går"*. Många av föräldrarna säger att de kände sig maktlös i sin föräldraroll innan de kom till Axet. Under intervjuerna fram kommer det att de jämför sig med andra föräldrar i sin omgivning och hela tiden upplever att de inte når upp till normen och tillslut blir bilden av dem själv negativ. Flera föräldrar upplever att det är svårt att leva upp till samhällets normer när det finns normer om allt, inte bara föräldraskap. Som förälder ska man dessutom förverkliga sig själv, göra karriär och leva sunt i en vältränad kropp, man ska vara engagerad i barnens fritidsaktiviteter gärna flera olika i veckan. Är man då ensamstående eller lever i en ombildad familj kan detta vara väl så svårt att leva upp till. Linda tycker att det är viktigt och roligt att träna och hålla igång kroppen men har fått sluta träna då hon inte hinner eftersom barnen kräver mycket tid. Hon säger: *"100 procent gäller, min tid är inte nu!"* Scheff (1990) beskriver hur sociologen Cooley förklarar att stolthet och skam uppstår när vi speglar oss i andra, vi ser hur andra ser oss. Det är inte i speglingen genom likhet som emotionerna stolthet och skam väcks utan i dess motsatts, när vår upplevelse av att inte räcka till blir speglad. Johan beskriver hur han tänkte innan de sökte stöd hos Axet: *"Var räckte jag inte till, har jag bidragit till den här situationen."* Lena på Axet säger:

"Jag tror att det är otillräcklighet de föräldrar vi möter känner. Fel på mig att jag inte räcker till, alltid fel på mig, jag har inte gjort gott nog. Och det med att ta hjälp, även om vi alla någon gång hamnar i situationer där vi behöver hjälp så är det alltid något djupt rotat att det är något dåligt med det."

Debbie som är en ensamstående mamma säger: *"Jag kände mig ensam innan Axet, misslyckad."* Egentligen upplevde Debbie inte att hon behövde hjälp med sitt föräldraskap utan mer hjälp med att hantera sin konflikt med skolan. Astrid som också är ensamstående säger: *"Jag kände mig väldigt ensam i föräldrarollen efter som jag är singel."* När livet rullar på och man inte har så stort nätverk eller vänner med barn kan det vara svårt att få tiden att räcka till att söka nya bekantskaper i samma situation. Bäck- Wiklund (2003) säger att i dag föds och dör vi sällan på samma ort, vi flyttar runt och på så vis har man inte alltid sitt nätverk på nära håll. Det blir då givetvis svårare att ta hjälp av nätverket när det kan behövas. Anita säger, *"man ska vara så engagerad och närvarande men alla är så stressade, man vill så mycket men jobbet och allt annat tar så mycket tid"*

Föräldraskapets kompetens

Flera föräldrar ger uttryck för hur svårt det är att veta när de ska släppa efter eller hålla igen när de lever ensamma med sina barn och dessutom har ett tunt nätverk. Alla föräldrar vi intervjuat har försökt att på egen hand lösa situationen innan de tog hjälp. Alla har utifrån sin förmåga i situation försökt att vara kompetenta.

Personalen på Axet säger att det ibland krävs professionell hjälp för att man som förälder ska kunna hitta styrkan och tron på sig själv. Det krävs väldigt mycket av en ensamförälder i dag. Det är inte alltid så lätt att se vad som händer runt eller med sitt barn när man har fullt upp med att få vardagen att fungera med alla krav och måsten. Som någon sa: *"det krävs en hel by för att uppföstra ETT barn"* det är en sund och god tanke och man önskar att det fungerade så, men det klingar dåligt för de föräldrar som måste klara allt själva.

Ulla en ensamstående mamma säger att det är *hon* som får stöd på Axet, det var den bästa hjälpen för sonen, om hon kunde få stöd. Hon har fått redskap, och stöttning i sin föräldraroll. Hon får feedback från Axet som gör att hon vågar tro på sig som mamma. Enligt Juul (2005) är det viktigt att den vuxne är trygg i sitt ledarskap, annars kan familjen hamna i konflikt. När man som Ulla, är väldigt ensam i sin föräldraroll blir det svårt att vara reflexiv och trygg i sitt föräldraskap, då hon inte hade någon att naturligt bolla synpunkter och samhällsnormer med. Det var just detta Ulla behövde, någon att bolla med. Vidare beskriver Ulla hjälpen från Axet, när det gäller hennes föräldraskap så här:

"Mitt mål som förälder har alltid varit att min son ska växa upp som en självständig, harmonisk, kärleksfull helst framgångsrik, ut och vilja se världen, ut och vilja resa. Det har alltid varit mitt mål, men jag vill hålla honom så nära, de har hjälpt mig att låta honom utvecklas till den han är. Att min kärlek kan faktiskt skada honom."

Kent på Axet säger: *"Det är naturligtvis självklart att när föräldrarna söker hit är de stukade i sin egen syn på sitt föräldraskap, och i de bästa av världar är de lite mindre stukade när de går härifrån."*

Morgan säger att han har genomgått en personlig utveckling genom axet, Gerd säger att hon blivit lugnare och att hon kan resonera bättre med sonen nu, på så vis har hela familjen utvecklats. Astrid säger: *"Jag har fått lära mig att jag faktiskt är ok som jag är, mina grundprinciper är faktiskt justa."*

När livet rullar på och man inte har så stort nätverk eller vänner med barn kan det vara svårt att få tiden att räcka till att söka nya bekantskaper i samma situation. Bäck- Wiklund (2003) säger att i dag föds och dör vi sällan på samma ort, vi flyttar runt och på så vis har man inte alltid sitt nätverk på nära håll. Anita säger: *"[...] man ska vara så engagerad och närvarande men alla är så stressade, man vill så mycket men jobbet och allt annat tar så mycket tid"*.

Enligt Bäck-Wiklund (1997) är det så att man har olika roller i sitt föräldraskap. Mannen står för kunskap, regler och beskydd i första hand medan kvinnan står för relationer och behov. Flera föräldrar beskriver att de har haft svårt att veta vad som ingår i föräldrarollen, om man "bara" ska vara förälder eller om man dessutom ska vara pedagog. Ett par föräldrar har barn som har det tufft i skolan på grund av utanförskap och mobbing. Av den anledningen har de svårt att motivera barnen till att gå till skolan. De halkar då efter med skolarbetet och på så vis får de mycket läxor och behöver mycket hjälp och stöttning hemifrån, för att klara av att hänga med i skolan. Idag är det dessutom en oerhörd betygshets för ungdomarna säger Ingela, hon förklarar vad hon fick hjälp med av Axet:

"Jag har fått hjälp av Pernilla att förstå att man inte ska vara pedagog till sina barn utan att det räcker med att vara mamma, det har varit skönt att kunna se det. Jag behöver inte vara professionell hemma. I det har Axet stärkt mig."

Alla de föräldrar vi har intervjuat har fått en annan bild av sig som förälder efter det att de fått kontakt på Axet. Vissa upplever en radikal förändring medan andra upplever att de fått hjälp med vissa bitar där de kört fast i sin föräldraroll. Anita säger så här:

"Jag är inte rädd längre, jag var rädd förut, trodde att det skulle gå åt helvete. Nu kan jag stötta min dotter och säga till henne, det kommer att gå bra för dig. Det är det Axet har sagt till oss, att det kommer att gå bra. Man duger fast man inte fixar allt, men viljan att det ska gå bra finns där, man duger som förälder."

Flera av föräldrarna skildrar i intervjuerna att de tidigare hade en negativ bild av sitt föräldraskap. De kände sig osäkra i rollen som förälder. De beskrev kommunikationssvårigheter inom familjen och att de som föräldrar hade svårt att sätta gränser och veta vilka gränser som skulle råda. Genom stödet har föräldrarna upplevt att de blivit stärkta i sitt föräldraskap. Flera har kommit till insikt om att

de inte behöver klara allt utan duger ändå. De vågar tro på sin förmåga som kompetenta föräldrar.

Sociala band/relationer

Mänskliga relationer är, enligt Andresen (2002), det som är det mest basala för all vår handlingskraft, för gemenskapen vi ingår i och alla kontakter vi har med andra och oss själva. En relation är ett förhållande mellan två människor som kan visa sig i olika former. Andresen beskriver relationen som en beröring på så sätt att vi berör och berörs av andra. Andresen förklarar att relationer brukar benämnas som symmetriska där parterna är jämbördiga eller asymmetriska då den ena parten har makt över situationen eller den andre personen.

För att förklara begreppet *sociala band* utgår vi ifrån Scheff och Starrins (2002) tolkning av Goffmans teorier om stolthet och skam. Om individen ger uttryck för emotionen stolthet är det en symbol för starka och trygga band. Individen kan hålla huvudet högt och se andra i ögonen. Emotionen skam är det motsatta förhållandet, ett tecken på brutna eller hotande sociala band.

Den tvivlande förälderns sociala band

Enligt Giddens (2003) utgör familjen en viktig källa till tröst, avkoppling, kamratskap och kärlek men den kan också vara en grund för ensamhet, orättvisa och exploatering. Eva beskriver att hon tidigare haft en nära relation till sin bror men när familjen hamnade i kris och ville prata om sin situation tog brodern avstånd, han svarar inte längre i telefonen. Eva säger: *"Det är inte alltid släkten som står närmast, har jag fått erfara."* Eva ger uttryck för en besvikelse över hennes släkts agerande. Även hon anser att Axet fyller en viktig funktion och har blivit som en inofficiell familjemedlem. Då relationerna inom familjen påverkades har Eva fått hjälp av Axet att hantera situationen.

Personalen på Axet säger att när man söker hjälp har det ju på något sätt gått långt. Ibland är föräldrarna dessutom väldigt ensamma, det finns i vissa fall inget privat nätverk eller ett väldigt litet nätverk. Det kan också vara så att man har många konflikter med sitt nätverk och då pratar man ju inte. Enligt Andresen (2002) brukar relationer benämnas som symmetriska där parterna är jämbördiga eller asymmetriska då den ena parten har makt över situationen eller den andre personen. Det finns dessutom de som är väldigt ensamma men som ändå har en stor släkt. Inger på Axet säger: *"[...] och många behöver inte betyda att det är lättare"*.

Ingela beskriver sin egen och hennes flickors brist på sociala band i den yttre kretsen. Hon menar att de saknar umgänge med andra familjer som de kan umgås med på helger och vid andra tillfällen, eftersom detta försvann när hon skilde sig från sin make. Detta fenomen är hon inte ensam om, flera föräldrar menar att det är svårt att hitta tiden till att hålla yttre kontakter vid liv. Debbie säger så här: *"Det är svårt att hinna med en vänskapsrelation, den måste vårdas och det tar mycket tid."*

Annelie beskriver hur de sociala banden inom deras familj faktiskt blir lidande på grund ut av situationen runt dottern. Hon och dottern har en väldigt tajt relation efter som dottern är ganska ensam, och detta tycker övriga familjen är tråkigt då de sällan gör något tillsammans, hela familjen. Annelie säger: *"Detta har kostat mycket i familjen."*

Enligt Karlsson (2001) har vi en förmåga att styra och kontrollera vår omgivning t ex genom att man är framgångsrik i ett visst beteende, upptäcker man att man är bra på det, vilket i sin tur leder till gott resultat eftersom man når upp till det man avser. Men det kan även få motsatt effekt då man genom detta kan exkludera sig från gemenskapen. Astrid berättar att hon valt att exkludera sina föräldrar i problematiken kring hennes döttrar. Hon vill att de bara ska vara mormor och morfar. Hon pratar där emot med sin bror om hur hon har det och kan till viss del diskutera situationen med honom då hon känner att han är mer neutral, dessutom har han två egna barn och kan därför förstå till viss del. Astrid säger så här: *"Jag valde tidigt att inte blanda in mina föräldrar."* *"[...] inte känna till detaljer om barnens problem eller våra problem på det viset"*.

Flera av de föräldrar som är ensamstående beskriver att de har ett tunt nätverk på grund av att de inte hinner med sina relationer då barnen tar mycket tid och dessutom tar arbetet och hushållssysslor den övriga tiden. Linda har en bra relation till sin mamma men hon bor inte i Sverige. Däremot bor hennes syster här och den relationen är stark och bra. Linda säger att hennes sätt att hantera sin situation blir att prata, hon pratar med alla i sin omgivning även arbetskamraterna, om sin situation. Det blir som en ventil. Linda vill gärna ha mer sociala band, hon säger: *"[...] pratade igår med min syster om detta, att man inte har något liv, jag hinner inget annat än jobba och ta hand om barnen"*.

Många gånger är det kärvt i hela familjen, mycket gräl och konflikter även i nätverket. Detta kan tolkas som aggression och är knutet till skam. Enligt Scheff och Starrin (2002) är ilska ofta ett tecken på dold skam. När skammen trycks ner eller negligeras blir det svårt att uppfatta hur relationen till den andre egentligen är. Lena på Axet säger:

"Jag tycker att det är väldigt mycket att jobba med i relationerna de vuxna emellan. Och att det kommer barnen tillgodo. Och så är det mycket konflikter i nätverket då blir ju barnen bärare av dem. De blir ju del i konflikterna och konflikter finns ju. Det är mer hur man hanterar dem."

Giddens (2003) säger att idag ställs vi människor inför en mängd val och beslut som rör hur vi skall bygga upp, anpassa och förbättra och lämna våra nära band som vi skapat med andra människor vilket kräver omfattande arbetsinsats och påfrestning. Detta kan även leda till konflikter.

De kompetenta föräldrarnas sociala band.

Föräldrarna som vi intervjuat har på ett eller annat vis otillräckliga sociala band. De har därför behövt stöttning av professionella, i detta fall Axet, för att stärka de sociala banden eller bli tillräckligt starka i sig själva. Många av föräldrarna har

genom stödet på Axet kunnat jobba med sina sociala band och på så vis stärkt dessa. Andra har sett personalen som en förlängning i relationerna. Ulla beskriver sin kontakt med axet så här *"De blir som en inofficiell familjemedlem som håller mig om ryggen [...]"* Ulla har alltid haft ett komplicerat förhållande till sin släkt och framförallt till sin mamma. Med hjälp av Axet har hon kunnat distansera sig från mamman lite grann och framförallt lärt sig att hantera henne. Ulla säger: *"Jag tar inte åt mig, hon triggas inte igång mig som mamma. Men det har hon kunnat innan."*

Enligt Scheff och Starrin (2002) kan emotioner spåras i kroppens och språkets uttryck. Till avgörande del utformas det sociala bandets tillstånd via verbal och icke verbal kommunikation. När en individ känner skam blir kommunikationen kantig och onaturlig. I det som sägs finns tecken på att individen känner sig mindervärdig, icke betydelsefull eller otillräcklig. Morgan och Gerds gemensamma nätverk finns i föreningslivet. Det blir på en yttligare nivå, där de inte pratar så mycket privatliv. Dessutom har de inga vänner med barn i samma ålder. Det pratades inte så mycket inom familjen innan de fick kontakt med axet. Morgan säger: *"Vi har lärt oss tala med varandra bättre."*

De föräldrar som har fungerande relationer har ändå haft ett behov av professionell hjälp. Anita säger att de har ett stort fungerande nätverk men det räckte inte, trots att de pratade med släkt och vänner och blev stöttade så gott det gick, men efter som det inte fanns någon i nätverket med jämgamla barn eller liknande erfarenheter var det ändå skönt att få professionellt stöd. Efter det att familjen har fått stöd på Axet säger Anita: *"Vi pratar mer om relationerna i familjen, hur vi kan hjälpa vår dotter och mer med henne."*

Enligt Scheff (1990) är de sociala banden inte något statiskt i det sociala livet utan banden måste hela tiden provas i socialt samspel. De kan vidmakthållas, repareras, byggas, skadas, klippas av och så vidare. Ett stabilt band har oftast en lång historia där inbördes förtroende och tilltro vuxit fram i relationen. Astrid ger oss en målande beskrivning av hur hon upplevt familjens sociala band stärkts av stödet från Axet:

"Före Axet kan man jämföra att det var igelkottar som gick runt hemma, redo att attackera hela tiden. Det var laddat på något sätt då va. Axet gjorde ju det här att, [...] piggsvin har ju sina taggar liggande va, taggarna finns kvar men det går ju att få dom att ligga ner så man får ett vettigt förhållningssätt hemma.[...] Det var ju ett långt arbete som gjorde det [...]."

Flera av föräldrarna beskriver i intervjuerna att de har svaga sociala band och en familj beskriver saknaden av sociala band. Men även de som upplever att de har starka sociala band behöver stöd från Axet. Andra föräldrar upplever att det inte funnits tid att vårda de sociala banden. Genom stödet har många föräldrar fått verktyg till att kunna vårda och hålla kvar sina sociala band. Flera föräldrar beskriver att de samtalar mer med varandra och i familjen, på så vis har de stärkt sina sociala band.

Familj.

Giddens (2003) skriver att vi inte kan tala om familjen som om det bara fanns en mall för familjeliv, eftersom den traditionella kärnfamiljens dominans försvagats, utan istället bör man tala om familjer, vilket då markerar att det finns en mångfald av familjeformer. Sedan 1970-talet har det pågått snabba familjeförändringar i hela den moderna världen och vilket gjort det svårt att definiera begreppet familj. Detta speglas också i vår studie då tre av familjerna lever i en kärnfamilj, en familj är ombildad och resterande familjer är ensamstående mödrar.

Bäck-Wiklund (1997) menar att man ofta ser familjen som ett projekt där vardagslivet inriktas på att klara det aktuella, man skapar förutsättningar för att barnen ska överleva och utvecklas bra och samtidigt själva överleva småbarnsåren. Nu är den verklighet man lever i och framtiden en förhoppning.

Familjens tvivel

Giddens (2003) skriver att enföräldersfamiljer har blivit vanligare under de senaste trettio åren. I Sverige lever var femte barn tillsammans med en ensamstående förälder. Giddens menar också att rollen som ensamförälder kan innebära vissa sociala och ekonomiska nackdelar. De allra flesta ensamföräldrar är kvinnor och de är ekonomiskt mest sårbara. Ulla som är ensam förälder med en son i tonåren brottas varje dag med att få sin ekonomi att gå ihop. Ullas egen mamma kritiserar ofta henne för det som Ullas mamma tycker att hennes barnbarn går miste om på grund av deras begränsade ekonomi. Ulla säger att: *"Min mamma kan säga; det är så synd om [...] han har det inte lätt."*

Enligt Giddens (2003) visar t ex forskning att ensamföräldrar fortfarande kan möta ogillande från omgivningens sida. Astrid svarar på frågan om hur andra ser på hennes familj. Hon säger: *"Jag tror säkert att de finns de som säger att där är en frånskild mamma som inte kan ta hand om sina barn"*. Men det behöver inte bara vara omgivningen som betvivlar ensamstående föräldrars kompetens. Tvivlen kan också komma från den ensamstående föräldern. Linda säger: *"Jag har tre olika fäder till mina barn så jag har ett rörigt liv. Min åttaåring kommer nog också att hamna här, han vill elda upp skolan varje dag. Han mår skit."* Linda visar tvivel på sin kompetens att som ensamstående mamma hantera sin familjesituation.

Vi har också träffat föräldrar som är helt ensamma med barnen då den andre föräldern inte är delaktig alls eller har en sporadisk kontakt med barnen eller är död. I de familjerna vilar allt familjeansvar på mamman. Eva säger: *"Jag har erfarenheter av livet som gör att jag vet vad tungt är."* De flesta vill inte vara ensamföräldrar men det finns en minoritet som ökar och har valt att ha barn utan att leva med en partner. Ökningen av antalet skilsmässor innebär att många barn har en frånvarande pappa därför att många pappor bara tillfälligt träffar sina barn eller också har de helt förlorat kontakten med sina barn. I intervjun återkommer Ulla gång på gång till den sorg hon känner över att hennes son har en frånvarande pappa. Men hon är medveten om varför hon fastnat i det.

"Pappa gick bort när jag var tretton och det var fruktansvärt och jag hade mina minnen och hur jag kände och hur mina tonår var. Avsaknad av pappa var på väg att spegla sig för mycket på [...]. Och avsaknad av pappa är inte samma sak, för min pappa är död. Det är inte hans pappa".

Juul (2005) menar att dagens familjer är en flexibel grupp av föräldrar, jämfört mot hur det var i tidigare generationer. I dagens familjer ingår barn och kanske styvföräldrar och styvbarn. Han menar dock att det finns några punkter som är viktiga att tänka på, så som likvärdighet, integritet, ansvar, gemenskap och den vuxnes ledarskap. Han menar att de flesta konflikter i familjen handlar om osäkerhet och på så vis blir det problem i familjen. Föräldrarna beskriver de svårigheter som kan uppstå för barn som lever med olika familjekonstellationer. Det kan medföra olika regler och normer barnen måste förhålla sig till. Konflikter kan uppstå som sedan tas med till den andra föräldern. Astrid beskriver svårigheterna med att ha delad vårdnad. Hon säger: *"[...] de var där varannan helg, där var det kul, där var det inga krav. Ingen som har vardagsbesluten däruppe, [...] Alltså, det var som natt och dag hemma hos mig och hemma hos pappa."*

Familjens kompetens

I våra intervjuer framkommer också en bild av den kompetenta familjen där man hittat strategier att bemästra sin familjesituation. En del bemästrade redan sin situation som ensamförälder medan andra fått redskap genom stödet från Axet.

En av de huvudpunkter som Juul (2005) trycker på för att kunna klara den nya tidens familjeformer är ansvar. Men det är inte alltid självklart med delat ansvar även i de familjer där det finns två delaktiga föräldrar. Ingela och flickornas pappa är skilda sedan länge, Ingela berättar: *"Pappan har alltid varit informerad och godkänt vad vi gjort, men sätt inte in honom i det här rummet då får han svettbar."* Ingelas strategi är att ensam ta ansvar och genomföra besluten utan att lägga energi på att försöka få barnens pappa delaktig. En annan strategi är att Ingela inkluderar sin släkt och speciellt sin bror som alltid varit väldigt delaktig i hennes och flickornas liv och hon skämtar om att: *"ibland känns det som han är min nya man"*. Ingela har på så vis skapat en familj som Brante, Andresen och Korsnes (1998) kallar *"familj som subjektiv anknytning eller upplevd tillhörighet"*. Denna typ av anknytning och tillhörighet beskriver också Linda att hennes syster har till hennes familj. Linda och hennes syster har en nära relation och som moster har hon samma band till alla tre barnen och blir därför en sammanhållande länk och ett stöd för Linda.

Debbie lever också ensam med sina två barn. Familjen har en invandrarbakgrund. I hennes kultur betyder inte familjen bara föräldrar och barn, utan i hennes familjebegrepp ingår även släkten. Det är troligen därför som Debbie inte upplever sig som ensam då hon har en stor släkt som hon har en nära relation till. Hon beskriver i intervjun att de i släkten har en öppen och rak kommunikation, Debbie säger så här: *"Ja, vi pratade öppet, de har varit de som väcker mig, [...]."* Släkten säger till henne: *"[...] förstår du inte att detta inte är okej?"* Ingela, Linda och Debbie lever ensamma med sina barn. De har för att klara det projekt

som familjelivet är skapat en utvidgad familj, en familj som de kan bolla sina tankar och funderingar och för att få hjälp att lösa vardagen praktiskt. De har utformat en kompetent familj.

Som ensamstående mamma kan det vara svårt att hitta tid för sig själv. En strategi är att leva i nuet vilket flera föräldrar ger uttryck för. Flera föräldrar beskriver hur de fått prioritera bort träning, fika med vänner m.m. för att få det familjära vardagspusslet att gå ihop. Astrid säger: *"Jag lever i nuet, så är det. Att hålla på att sukta och längta efter något, det blir bara jobbigt att försöka uppnå det. Det tar för mycket kraft. [...] Jag har lärt mig ta vara på de små stunderna."*

Men även om man är två vuxna i familjen kan det vara svårt att få ihop familjelivet. När ett barn i familjen får problem av något slag drabbas ofta hela familjen. Anneli förklarar hur de i sin familj har hittat ett sätt att bemästra situationen. Hon säger, att eftersom dottern mår dåligt och inte orkar tillbringa tid med hela familjen har föräldrarna delat upp sig och far och son får hitta på något och Anneli tar hand om dottern. Det är sällan de gör något tillsammans hela familjen.

Giddens (2003) menar också att rollen som ensamförälder kan innebära vissa sociala och ekonomiska nackdelar. Ulla berättar under intervjun att hon inte ser deras begränsade ekonomi som ett stort problem, utan hon har fått hjälp från Axet att se att det finns andra saker som hon och hennes son kan värdesätta högre. Hon säger: *"Han har haft det skitbra, ok han ingen pappa, vi har inga pengar, han har ingen dator, det är den biten, men det går ingen större nöd på honom."*

Flera av föräldrarna ser det som ett misslyckande att vara ensamförälder och tvivlar på sin kompetens som familjeansvarig. De upplever också att omgivningen tvivlar på deras duglighet. Andra familjer ger bilden av en kompetens, där de konstruerat olika strategier för att bemästra sin familjesituation. En del bemästrade redan sin situation som ensamförälder medan andra tagit till sig redskap genom stödet från Axet.

Skuld/skam

Enligt Scheffs (1990) teoretiska begrepp om skam och skuld är det i speglingen av andra människor som individen bedömer sig själv och skammen blir som ett hot mot de sociala banden. De föräldrar som deltagit i vår studie har delat med sig av de känslor av otillräcklighet som leder till skuld. Föräldrarna har också gett uttryck för den skuld som de upplevt att omgivningen givit dem. Scheff utgår från Cooleys begrepp *spegeljaget*, som syftar på självets sociala natur och står i direkt förbindelse med stolthet och skam. Det inbegriper hur individer har en föreställning om hur man blir bedömda av andra, hur man föreställer sig att man framstår för andra och slutligen något slags självkänsla såsom stolthet eller förödmjukelse.

Skuld, skam och tvivel

Referensgruppen upplever att många av Axets föräldrar är stukade och tvivlar på sin kompetens som föräldrar när de kommer till Axet och då speciellt mammor som har en hård bild av sig själva och sitt föräldraskap. Referensgruppen ger en samstämmig bild av att flera föräldrar känner sig otillräckliga och de anser att det är viktigt att föräldrarna inte blir lämnade ensamma i den känslan, eftersom det upprätthåller tvivlet.

Eva berättar att när barnens pappa hastigt avlidit blev hon anklagad av mannens släkt att vara orsaken till hans bortgång. Eva beskriver sin upplevelse av att de inte fick något stöd från mannens släkt utan hon och de små barnen blev lämnade att klara sig själva. När barnen sedan blev placerade utanför hemmet tog Evas bror avstånd helt från henne. Hennes och barnens livssituation blev alltför avvikande från deras och därmed ett hot mot de sociala band som redan innan varit sköra. Evas sambo Christian berättar: *"Jag bad att få prata med Evas bror om hur jobbigt vi hade i familjen med barnen, brodern svarade att han inte ville bli inblandad eller lägga sig i."* Efter de här episoderna har familjerna inte längre någon kontakt. Att barnen blev placerade utanför hemmet väckte känslor av skam hos mamman och brodern, en påfrestning som deras sociala band inte klarade av. Scheff (1990) anser att det inte är i speglingen genom likhet som emotionerna skam väcks utan i dess motsats, när individens upplevelse av att inte räcka till blir speglad.

Scheff och Starrin (2002) skriver att i vårt västerländska samhälle anses det inte vara meriterande att styras av våra känslor, människor fostras idag till oberoende och saklighet i våra relationer, individen ska inte ge uttryck för starka känslomässiga reaktioner utan helst i alla sammanhang vara sakliga. Linda beskriver sig själv som *"hysterisk och galen som berättar allt för alla"*. Linda säger vidare att hon och den äldsta dottern är lika varandra, när modern var ung drogs hon också till *"farligheter"*, idag lever hon ett ordnat liv men kan idag se att det kunde ha gått åt ett helt annat håll. I Lindas beskrivning av sin personlighet och de sociala banden inom familjen finns det starka känsloladdade relationer. En individ som ger uttryck för sina känslor på det omedelbara sätt som Linda gör avviker från samhällets norm, hon avviker på det viset att hon låter sig styras av sina känslor och ger omedelbart uttryck för dem.

Ingela ger ett annat exempel på hur skammen kan visa sig i de sociala relationerna även utanför familjen. Ingelas dotter blev svårt mobbad i sin skola. Hon tyckte inte att skolan agerade tillräckligt för att hjälpa dottern. När Ingela reagerade på detta blev hennes reaktion en känsloladdad kritik som skolan inte kunde hantera. Skolans reaktion blev skamfylld, följden av skamkänslan blev att hålla nere och trycka undan. Ett sätt att göra detta var att avfärda modern som en *"hönsamma"*. På det sättet kunde skolan både hantera sin obekvämhets med det som de upplevde vara en alltför känsloladdad reaktion och deras egen otillräcklighet.

Debbie beskriver hur hennes relation till sonens lärare har präglats av vad hon upplever som respektlöshet. Hon upplevde att hon inte blev bemött som en vuxen normal människa. Scheff (1990) skriver att det är när individen speglar sig i andra

som stolthet och skam uppstår, föreställningen av hur man blir bedömda av andra och hur man föreställer sig att man framstår för den andre. Blir personen inte bemött på det sätt som man anser vara korrekt föds negativa bilder av hur den andre bedömer oss, känslan av att inte räckta till väcker då känslan då skam. Scheff och Starrin (2002) refererar till Goffman, som skriver att alla människor är extremt känsliga för uppfattningen av den inbillade eller verkliga bristen på respekt de får från andra. Debbie säger:

”När det blev så här, hon gav mig inte ens mig som vuxen den respekt jag förväntar mig av en annan vuxen normal människa, jag kräver inte men förväntar mig samma respekt som jag ger till en annan. Det har inte alls med att göra med vem jag är eller hon är, som människa bara...”

Flera av de intervjuade föräldrarna beskriver också den skuld som föds ur deras egen känsla av otillräcklighet, för att de enligt dem själva inte reagerat i tid och inte tillräckligt kraftfullt när deras barn haft svårigheter. Anneli beskriver känslan av otillräcklighet och av att inte räckta till som förälder och den skuld det väcker:

”Att jag inte slagit näven i bordet, att jag lät det hamna där, att jag tillåtit det, det fick jag skuldkänslor för,[...]”. ”Det tog 1,5 år innan jag tog tag i saken och då anklagar man sig själv att det är ens eget fel samtidigt som det inte är det.”

När individen upplever att den inte håller måttet föds skamkänslor. Enligt Scheff och Starrin (2002) gör känslor av skam kommunikationen kantig och onaturlig. Anneli beskriver hur dottern skämdes över att hon blev mobbad och hon berättade inte om sin situation för Anneli. Hon beskriver att detta medförde att det blev svårare att söka stöd och hjälp för dottern. Men Anneli upplevde att dottern ändå ville att Anneli skulle veta hur hon hade det i skolan och den delen av kommunikationen mellan mor och dotter som handlade om skolsituationen försiggick genom Inger på Axet.

Lindas dotter ger också uttryck för skam. Linda berättar att hennes dotter förbjudit Linda att berätta för syskonen och den övriga omgivningen att hon har en diagnos. När det kom fram till dottern att Linda trots att dottern förbjudit henne berättat för en väninna om hennes diagnos reagerade dottern med stor ilska. Enligt Scheff och Starrin (2002) kan ilska ett tecken på dold skam, när dottern förstår att Linda avslöjat hennes hemlighet väcks alla de känslor av otillräcklighet och att vara mindre värd som hon genom att inte prata om diagnosen innan kunnat trycka ner och negligera.

Scheff och Starrin (2002) skriver att varje relation medför känslor, men om dessa känslor är skam och skuld finns stor risk att de undertrycks och döljs, vilket inte innebär att de försvinner, utan bara tar andra former som kan vara än mer destruktiva för relationen. Men om känslorna medvetandegörs kan det dolda göras synligt. Ulla säger att hennes och mammans konflikter även drabbade sonen som tog på sig skuld och försökte medla dem emellan. *”Det som skrämde mig hur lätt*

barn tar på sig skulden, någonstans trodde jag att det här vet [...], han ska inte behöva ta men han behövde det verkligen.”

Från skuld och skam till kompetens

Scheff (1990) anser att emotioner till vardags och i forskning ofta uppfattas som processer i människans inre men han framhåller att dess inter-personella aspekter bör framhävas. Han menar att emotioner har en mellanmänsklig koppling som går att härleda till och uttyda ur den sociala relationen. Han skriver vidare att i interaktionen människor emellan finns ett samband mellan känslor och individernas handlingar gentemot varandra. Scheff säger också att det i personens inre förekommer en mer eller mindre tydlig hänvisning till andra människors perspektiv. Ett sådant refererande åtföljs av emotionella upplevelser som på det sättet får en social innebörd. Ulla har ensam uppföstrat sin son som idag är 16 år. Ulla berättar i intervjun om den konfliktfyllda relationen till sin egen mamma. Ullas upplevelse är att hennes mamma ständigt kritiserar henne för minsta lilla sak. Ulla säger att hon idag genom stödet från Axet fått verktyg att hantera relationen till sin mamma. De kan fortfarande ha sina konflikter men utan att Ullas son behöver bli indragen i det. När vi i intervjun frågar om omgivningen ger dig skuld för barnets svårigheter svara Ulla så här:

”[...] det är min mamma, inte skolan det har jag aldrig känt. Axet har hjälpt mig att hantera skulden. Jag blir inte av med skulden helt och hållet utan kan fokusera rätt.”

Flera föräldrar beskriver den lättnad samtalen på Axet inneburit. Lättnaden har bestått i att de professionella på Axet haft förmåga att lyfta av det alltför tunga oket av skuld, ett ok som inte varit konstruktivt för dem i relationen till sina barn. När de fått möjlighet att sätta ord på sina känslor och upplevelser tillsammans med Axets personal har de fått möjlighet att se sina brister men framför allt blivit styrkta i sina starka och positiva sidor. Eva beskriver att hon som förälder alltid känner skuld men med hjälp av de ”speglingsövningar” de gjort på Axet har det blivit lättare och hon känner sig mindre skuldfylld. Ulla säger om det samtalsstöd hon fått: *”Det var så skönt att ha Axet, för de kunde hjälpa mig att inte lägga ännu mer skuld på mig själv. Nu är det så här, nu går vi vidare och ser det positiva i det här. [...] När det här var över kunde jag säga att det här har jag lyckats med.”* Astrid säger: *”Skulden gick ju att hantera när man kom i kontakt med Axet[...].”*

Eva beskriver den lättnad hon känner så här: *”[...] det är Axet som lyssnar, respekterar och lyfter oss, man kan ibland känna sig tyngd när man går till Axet beroende på omständigheterna, men man går från Axet med lättnad”.*

Ett genomgående tema hos de föräldrar vi intervjuat har varit att de alla känt någon form av skuld och skam. De har tvivlat på sin kompetens att hantera situationen och lagt skulden för sitt barns beteende eller situation på sig själva. Andra känner skam för att de inte reagerat tidigare på sitt barns situation. En del föräldrar har också upplevt att omgivningen gett dem skuld. Genom att de fått stöd från Axet har de inte helt blivit av med skuldkänslorna men de beskriver att

de fått stöd och redskap att kunna hantera sina skuld- och skamkänslor. De beskriver sig själva som kompetenta föräldrar som duger.

Stolthet

Scheff och Starrin (2002) skriver att begreppet stolthet i västvärlden många gånger används tillsammans med ord som hybris eller högfärd. Scheff och Starrin väljer att istället kalla de uttrycken *falsk stolthet*, ett kännetecken på försvar mot skam. Vidare skriver de att det som de betraktar som *sann stolthet* är den känsla individen får när den uppnått något den strävat efter. För att kunna känna *sann stolthet* för någon annans bedrifter måste det finnas starka *sociala band* mellan individerna.

Från tvivel till stolthet och kompetens

Referensgruppen beskriver föräldrarna som kom till Axet som ”*sina egna värsta kritiker*”. En stor del av arbetet med föräldrarna har inneburit att försöka lyfta och stärka föräldrarna i det som de gör bra och på så vis få dem att känna stolthet, stolta som föräldrar och känna stolthet för sina barn.

Evas två yngsta barn är för närvarande placerade utanför hemmet vilket är en stor sorg och källa till skuld. Men Eva berättar att hon med Axets hjälp ändå idag kan känna stolthet över att hon tagit kontakt med Axet och vågat låta sina barn bli placerade. Hon säger: ”*Jag är stolt över att jag sökt hjälp och tagit emot hjälpen. Jag är stolt över att vågat låta mina barn placeras samtidigt som det är en stor sorg.*” Eva beskriver också den stolthet hon känner över sin dotter som läser på högskolan och de andra två ”*de är så fina barn*”.

Flera av de föräldrar vi träffat har mer eller mindre ensamma uppfostrat sina barn. Att vara ensam om de beslut som måste tas som förälder kan vara en tung börda. Som ensam förälder står de ensamma om de misstag de gjort men de kan också beskriva en stolthet för att de faktiskt klarat det. Linda uttrycker det så här: ”*Jag är stolt över mig själv som faktiskt klarat att ratta runt det.*” Vad Linda ger uttryck för här ett tecken på *sann stolthet*, det hon i sin vardag strävat efter har hon också lyckats med.

Debbie som har en invandrarbakgrund delar med sig av sina funderingar om hur det är att vara förälder när man har två olika kulturer som man känner sig hemma, hur man som förälder ska lotsa sina barn till att få de två delarna att passa ihop. Debbie säger att det inte alltid varit lätt men att hon tycker att hon lyckats ge sina barn det bästa ur de två världarna. ”*Trots allt känner jag att jag lyckats, den [...] Identiteten och vara en del av samhället*”

I intervjuerna berättar flera föräldrar om sina barns skolsituation och om skolan, dels runt själva skolarbetet men också mycket om det sociala samspelet mellan barnen sinsemellan och mellan lärarna och barnen. På frågan när föräldrarna känner sig stolta uttrycker flera att de känner sig stolta som föräldrar när barnen har bra relationer till sina kompisar och lärare och när föräldrarna upplever att barnen är lyckliga och harmoniska. Två av föräldrarna har barn som varit

mobbadde men som idag går på annan skola där de inte längre är utsatta, utan har kompisar.

"När flickorna kommer hem och är glada [...] de är starka de överlever."

Ett annat exempel på stolthet är den som Astrid ger uttryck för när hon berättar att hennes dotter blev gravid och vände sig till Astrid för att få hjälp. Astrid beskriver en stolthet över de starka band som detta var ett bevis på. *"[...] Nyligen när den lilla flickan lyckats bli gravid, femton år gammal och hon kom till mig och sökte stöd, missförstå mig inte men det gläder mig också, det var en stolthet att det faktiskt var till mig hon kom."* Astrid skildrar den stolthet hon kände över att ha lyckats förmedla till flickorna att hon alltid finns där för dem. Runt samma tema rör sig Annelis skildring om hennes dotter som nu går på internatskola. Efter att för en tid sluta höra av sig, började dottern återigen ringa varje dag.

"[...] det gick en period då hon inte ringde alls och det kändes som jag misslyckats som förälder, men Inger sa det var säkert en frigörelse period och att hon hade det bra och snart komma tillbaka . Och så blev det"

Det som Anneli skildrar med detta är stolthet över de starka sociala banden mellan henne och dottern. Enligt Scheff och Starrins (2002) teori hade det inte varit möjligt för Anneli att känna denna stolthet om hon och dottern inte haft starka och trygga band. De sociala banden inom familjerna har för de flesta av familjerna varit utsatta för på frestningar men genomgående talar föräldrarna om att de med Axets hjälp upplever att de sociala banden stärkts och på så vis gav dem möjlighet att känna stolthet i sitt föräldraskap.

Johan berättar med stolthet i rösten om hur de blev stärkta som föräldrar för att de sökt hjälp och tagit emot den. *"Dom sa att de ser två föräldrar som bryr sig och önskar en förändring och att vi duger som föräldrar."* Även Morgan och Gerd skildrar med stolthet hur de i familjen idag kan prata öppet med varandra. *"[...] Det krävdes många samtalsvänder på Axet innan vi vågade prata om det men nu pratar vi öppet om det hemma."*

Det som beskrivits hittills har varit den stolthet föräldrarna känner för att de har gett sina barn redskap att skapa goda relationer till sin omgivning och familj. Men föräldrarna berättar även om stoltheten över deras barn prestationer i skolan. De föräldrar som har barn som kommit efter i skolan men lyckats hämta ikapp, visar sin stolthet över sina barn prestationer. *"Den lilla gick från 10 poäng till 120 på en termin, hon fick godkänt i alla kärnämnen på en termin, då blir man stolt."* Gerd säger först: *"När man läser hans MVG-uppsatser, han har 125 i IQ [...]."* Men sen avslutar hon med att säga vad många föräldrar ger uttryck för: *"[...] men är man bara stolt när de presterar? Man är väl alltid stolt."*

Referensgruppen beskriver föräldrarna som *"sina egna värsta kritiker"*. Genom stödet har föräldrarna stärkts till att se det som de faktiskt har gjort bra. De kan fokusera på sina egna positiva sidor och på så vis gå från tvivel till *"sann*

stolthet” och även känna stolthet över sina barns positiva sidor och se barnens framsteg och utveckling.

Sammanfattning av resultat

Självbild

Majoriteten av föräldrarna återger i intervjuerna att de hade en negativ självbild innan de sökte stöd. De tvivlade på sin kompetens som föräldrar och hade en hård bild av sig själva. De beskrev sig själva som misslyckade, otillräckliga, osäkra med högt ställda krav på sig själva. Genom stödet har föräldrarnas bild av sig själva förändrats. Flera har kommit till insikt om att man inte behöver klara allt utan duger som de är. De har en mer positiv bild av sig själva och vågar tro sin förmåga som kompetenta föräldrar.

Föräldraskap

Ett genomgående tema som föräldrarna skildrar i intervjuerna är att de tidigare haft en negativ bild av sitt föräldraskap. De kände sig osäkra i rollen som förälder. De beskrev kommunikationssvårigheter inom familjen och att de som föräldrar hade svårt att sätta gränser och vilka gränser som skulle råda. Genom stödet har föräldrarna upplevt att de blivit stärkta i sitt föräldraskap. Flera har kommit till insikt om att de inte behöver klara allt utan duger ändå. De vågar tro på sin förmåga som kompetenta föräldrar.

Sociala band

Flertalet av föräldrarna beskriver i intervjuerna att de har svaga sociala band och en familj beskriver helt avsaknaden av sociala band. Men även de som upplever att de har starka sociala band behöver stöd från Axet. Andra föräldrar upplever att det inte funnits tid att vårda de sociala banden. Genom stödet har många föräldrar fått verktyg till att kunna vårda och hålla kvar sina sociala band. Flera föräldrar beskriver att de samtalar mer med varandra och i familjen, på så vis har de stärkt sina sociala band.

Familj

Flera av föräldrarna ser det som ett misslyckande att vara ensamförälder och tvivlar på sin kompetens som familjeansvarig. De upplever också att omgivningen tvivlar på deras duglighet. Andra familjer ger bilden av en kompetens, där de konstruerat olika strategier för att bemästra sin familjesituation. En del bemästrade redan sin situation som ensamförälder medan andra tagit till sig redskap genom stödet från Axet.

Skuld/skam

Ett genomgående tema hos de föräldrar vi intervjuat har varit att de alla känt någon form av skuld och skam. De har tvivlat på sin kompetens att hantera situationen och lagt skulden för sitt barns beteende eller situation på sig själva. Andra känner skam för att de inte reagerat tidigare på sitt barns situation. En del

föräldrar har också upplevt att omgivningen gett dem skuld. Genom att de fått stöd från Axet har de inte helt blivit av med skuldkänslorna men de beskriver att de fått stöd och redskap att kunna hantera sina skuld- och skamkänslor. De beskriver sig själva som kompetenta föräldrar som duger.

Stolthet

Referensgruppen beskriver föräldrarna som "*sina egna värsta kritiker*". Genom stödet har föräldrarna stärkts till att se det som de faktiskt har gjort bra. De kan fokusera på sina egna positiva sidor och på så vis gå från tvivel till "*sann stolthet*" och även känna stolthet över sina barns positiva sidor och se barnens framsteg och utveckling.

Resultatet i vår studie har visat att föräldrarna genom stöd från öppenvårdsverksamheten gått från tvivlande till kompetenta föräldrar med en upplevelse av mindre skam- och skuldkänslor och mer en känsla av stolthet över sig själva och sina barn.

Slutdiskussion

För att förstå en människa utifrån hennes livssituation och egna förutsättningar behövs nyfikenhet, öppenhet och ödmjukhet. Det är viktigt inom allt socialt arbete, och bland det svåraste, att ta tillvara på människors resurser och krafter. Detta är något som bör tas på fullaste allvar.

Syftet mer vår studie har varit att utifrån ett föräldraperspektiv beskriva, tolka och diskutera hur föräldrarna upplever att vara föräldrar till barn med svårigheter, hur de påverkar familjen och dess relationer, föräldrarnas självbild och föräldraskapet. Tanken var klar från början att det var föräldrarnas röster som skulle speglas i vår uppsats. Föräldrarna var mycket villiga att delta i studien och tog uppgiften på stort allvar. De var öppna och ärliga och delade med sig av sina tankar, frispråkigt men ändå med eftertänksamhet. Föräldrarna släppte in oss i sin privata sfär och var inte rädda att förmedla sina djupaste känslor. Vi upplevde att mötet, med en för oss helt okänd människa, gav oss värdefulla insikter. Flera av föräldrarna gav uttryck för att de uppfattade samtalen med oss som värdefulla och givande även för dem. De såg de som en möjlighet att få dela med sig av sina erfarenheter som föräldrar i en komplicerad situation men också en möjlighet att förmedla den oro de känner inför Axets omorganisation. Utifrån vårt syfte anser vi att vi lyckats lyfta fram föräldrarnas upplevelser, tankar och förhoppningar. Genom den kvalitativa metoden har vi fått tillgång till, vad som enligt Kvale (1997) bildar, en människas livsvärld.

De föräldrar vi mött har själva tagit initiativ till kontakten med Axet. Vi upplever dessa föräldrar som mycket starka, kapabla, modiga och reflekterande beträffande sin livsvärld. Vi är övertygade om att dessa föräldrar har mer resurser och förmågor än vad de själva tillskriver sig. Något vi reflekterade över var hur expressiva föräldrarna var i samtalen. Många ord och fraser kom igen i flera av föräldrarnas berättelser vilket gör att vi anar att de genom stödet de fått från Axet tagit till sig ett språk som hjälper dem att sätta ord på deras tankar och upplevelser. Flera av föräldrarna använde ord som "redskap" när de beskrev det stöd de erhållit.

I vår analys framträdde tidigt ett mönster av en före och en efterbild av det föräldrarna förmedlade. Vi har valt att titta på det utifrån ett retrospektivt perspektiv, där vi i analysen endast återger en före- och efterbild och processen däremellan lämnar vi därhän. I studien utgick vi från Thomas Scheffs teori om skam, stolthet och sociala band. I vårt moderna västerländska samhälle dominerar individualismen och resulterar i ett hot mot våra sociala relationer, där "ensam är stark" och där vi gör allt för att dölja tecken på svaghet och skam. Vi menade att det skulle vara intressant och relevant att titta på föräldraskap och att söka stöd, utifrån denna teori. Vi fann att teorin passade väl med vår studie men man kan inte utesluta att andra teorier också hade fungerat väl. Utgångspunkten i vår studie har varit våra två frågeställningar. Vi utgick från:

Hur upplevde föräldrarna sin situation före de sökte stöd och hur upplever de sin situation efter stödet i relation till:

Sitt föräldraskap: Under intervjuerna var föräldrarna förvånansvärt öppna med hur de upplevde sitt föräldraskap. Det krävs mod och styrka att berätta för tre främmande människor om sina tvivel på sin föräldrakompetens och förmåga att hanterat problemen. En del av föräldrarna beskriver att det inom familjen var svårt att kommunicera och föräldrarna hade svårt att sätta gränser och vilka gränser som skulle råda. De har tvivlat på sin kompetens att hantera situationen och lagt skulden för sitt barns beteende eller situation på sig själva. Andra känner skam för att de inte reagerat tidigare på sitt barns situation. En del föräldrar har också upplevt att omgivningen gett dem skuld. Flertalet av föräldrarna har självmant sökt stöd och detta visar på stor insikt och ödmjukhet inför uppgiften att vara förälder. Inför vår studie diskuterade vi föräldraskapets dilemma och hur lätt det är att lägga skuld på sig själv som förälder. Vi observerade dock en skillnad på hur man hanterade skulden utifrån barnets problematik. De föräldrar vars barn var utsatta för mobbning eller kränkande behandling lade inte lika stor skuld på sitt föräldraskap, då hotet kom utifrån, utan man kände skuld att man inte handlade tidigare och tillräckligt kraftfullt på sitt barns situation.

Genom stödet har föräldrarna upplevt att de blivit stärkta i sitt föräldraskap. Flera har kommit till insikt om att de inte behöver klara allt utan duger ändå. De vågar tro på sin förmåga som kompetenta föräldrar.

Sin självbild: Den självbild vi ville studera, hos föräldrarna, var den utifrån deras föräldraskap och frågorna var ställda utifrån detta. Majoriteten av föräldrarna återger i intervjuerna att de hade en negativ självbild innan de sökte stöd. De tvivlade på sin kompetens som föräldrar och hade en hård bild av sig själva. De beskrev sig själva som misslyckade, otillräckliga, osäkra med högt ställda krav på sig själva. De föräldrar vars barn var utagerande hade lättare för att lägga skuld på sig själva. När problemet finns i familjen hamnar fokus på sin egen föräldraroll. Genom stödet har föräldrarnas bild av sig själva förändrats. Flera har kommit till insikt om att man inte behöver klara allt själv utan duger som de är. De har en mer positiv bild av sig själva och vågar tro sin förmåga som kompetenta föräldrar.

Sina familjerelationer och sociala band: Majoriteten av dem vi intervjuat har varit ensamstående mammor. De beskriver hur svårt det är att få vardagspusslet att gå ihop och hur de hela tiden får stå tillbaka med sina egna behov. De har huvudansvaret för sina barn och drar det tyngsta lasset i vardagen. De hinner inte umgås med sina vänner eller utöva sina fritidsintressen. Om man saknar nätverk av nära relationer blir det svårare att fostra sina barn. Flertalet av föräldrarna beskriver i intervjuerna att de har svaga sociala band och en familj beskriver helt avsaknaden av sociala band. Men även de föräldrar som upplever att de en stor släkt med nära relationer behöver stöd från Axet. Livet är idag stressigt och fullt av måsten. Tiden räcker endast till för den egna familjen och föräldrarna upplever de har svårt att få stöd från sitt nätverk. Men de föräldrapar som delar vardagens bekymmer möter andra svårigheter t ex bristande kommunikation sinsemellan och inom familjen. Genom stödet har många föräldrar fått verktyg till att kunna vårda

och hålla kvar sina sociala band. Axet har också fungerat som familjemedlem åt flera av familjerna. Flera föräldrar beskriver att de samtalar mer med varandra och i familjen, på så vis har de stärkt sina sociala band.

Hur påverkas föräldrarna känslomässigt av stödet från öppenvårdsverksamheten?

Ett genomgående tema hos de föräldrar vi intervjuat har varit att de alla känt någon form av skuld och skam innan de sökte hjälp. Genom det stöd de fått har de inte helt blivit av med skuldkänslorna men beskriver att de fått redskap att kunna hantera sina skuld- och skamkänslor. De beskriver sig själva som kompetenta föräldrar som duger och de har stärkts till att se det som de faktiskt har gjort bra. De kan fokusera på sina egna positiva sidor och på så vis gå från tvivel till *"sann stolthet"* och även känna stolthet över sina barns positiva sidor och se barnens framsteg och utveckling.

Enligt Socialstyrelsen (2006) kan sex olika delar erbjudas genom öppenvårdsverksamhet: programverksamhet, riktad dagverksamhet, socialpedagogisk insats, skolsocial insats, kvalificerat nätverksarbete och enskilt samtalsstöd. Det stöd föräldrarna beskriver att de fått från Axet är främst samtalsstöd, enskilt eller hela familjen, kvalificerat nätverksarbete och skolsociala insatser. Alla föräldrar vi intervjuat har varit enormt nöjda med de stöd de fått från Axet. Föräldrarna ger en mycket samstämmig bild av sina upplevelser av Axet. Vi har därför ställt oss frågan: kan det bero på att vi fått en viss typ av "axetpositiva" föräldrar eller har vi ställt frågorna fel? Vi anser inte det eftersom vi drar slutsatsen att urvalet av föräldrarna i vår studie kommer från olika kulturer, samhällsklasser och familjekonstellationer. Föräldrar beskriver att Axets stöd inte alltid räcker till t ex för barn med svårare problematik men de är mycket nöjda med föräldrastödet. Detta kan till viss del bero på deras negativa erfarenheter som de har av andra professionella kontakter t ex skola, socialtjänst och BUP. De upplever att de flera gånger blivit kränkta, missuppfattade och inte lyssnade på. Föräldrarna beskriver att Axet varit en på "lika villkor-relation" där Axet har blivit en allierad med föräldrarna mot andra professionella. Axet har stått på föräldrarnas sida och många gånger tagit deras parti. En ytterligare förklaring kan vara att de själva valt typen av stöd och blivit mer delaktiga i stödet och resulterat i en mer odelad positiv inställning till Axet. Eftersom vi endast studerat föräldrars upplevelser av stödet från öppenvårdsverksamheten Axet kan vi inte säga något om hur andra föräldrar upplever stöd från annan öppenvårdsverksamhet.

Det vi kan jämföra vår studie med är den tidigare forskning vi funnit, som påvisat att familjer som deltagit i olika familjeprogram upplevt att interaktionen, kommunikationen och dynamiken förbättrades i familjen samt deras kompetens som föräldrar. De upplevde precis som föräldrarna i vår studie att de tog kontroll över sina liv och att de kände hopp inför framtiden. Den andra studien har visat betydelsen av att socialarbetarna behandlar föräldrar med respekt att de utgår från föräldrarnas styrkor och resurser precis som föräldrarna beskrivit att personalen på Axet gjort.

Förslag till framtida forskning

I denna studie har föräldrars upplevelser av att få hjälp och stöd av en öppenvårdsverksamhet, deras syn på föräldraskap och livssituation utforskats. Föräldrarna i studien är mycket nöjda med det stöd de erhållit. Är denna tillfredsställelse av stödet unikt just för Axets verksamhet? Ett framtida forskningsförslag kan vara att studera föräldrars upplevelser i andra öppenvårdsverksamheter och på så sätt göra en jämförande studie. Ytterligare, kan det vara intressant att studera föräldrar som inte är nöjda med de stöd de fått i öppenvårdsverksamhet.

Referenslista

Andersson B (1995): *Som man frågar får man svar – en introduktion i intervju- och enkätteknik*. Stockholm: Rabén Prisma.

Andresen, R (2002): *Sociala nätverk, grupper och organisationer*.

Bäck-Wiklund M & Johansson T (2003): *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur

Bäck-Wiklund, M & Bergsten B (1997): *Det moderna föräldraskapet*. Stockholm: Natur och kultur.

Forkby T & Höjer S (2002): *Strukturerad öppenvård för unga*. Dokumentation av FoU-cirkel. FoU i väst.

Franséhn M & Grundvall S (1998): *Projekt Axet – Slutrapport från ett samverkansprojekt mellan skolan och socialtjänst i Kungälv's Kommun*. Göteborgs Universitet. Institutionen för socialt arbete.

Gibram K (2002): *Profeten*. Stockholm: Proprius förlag AB.

Giddens A (2003): *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Goffman E (1970): *När människor möts: Studien av det direkta samspelet mellan människor*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonnier.

Juul J (2005): *Livet i familjen*. Stockholm: Bonniers förlag.

Karlsson L (2001): *Psykologins grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale S (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson S (2005): Kvalitativ metod – en introduktion. Publicerad i Larsson S & Lilja J & Mannheimer K (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Scheff T J (1990): *Microsociology, Discourse, Emotion and Social Structure*: Chicago: The University of Chicago Press.

Scheff T J & Starrin B (2002): Skam och sociala band – om social underordning och utdragna konflikter. Publicerad i Meeuwisse A & Swärd H: *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur.

Socialstyrelsen (2006), *Öppenvårdens former – En nationell kartläggning av öppna insatser i socialtjänstens barn- och ungdomsvård*. Art. Nr 2006-123-29.

Socialstyrelsens officiella hemsida

<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2006/9189/Sammanfattning.htm>

Vetenskapliga artiklar

Beaudoin A & Drapeau S & Saint-Jacques M-C (2006): *Parent Involvement Practices in Child Protection: A Matter of Know-How and Attitudes*. Child and Adolescent Social Work Journal, 23:196-215.

Kauffman F G (2007): *Intensive Family Preservation Services: The Perceptions of Client Families*. Child and Adolescent Social Work Journal, 24:553-563

Uppslagsverk

Brante T & Andersen H & Korsnes O (red) (1998): *Sociologisk lexikon*. Stockholm: Universitetsforlaget.

Hej!

Vill du vara med i en undersökning som handlar om hur Du/Ni upplevt den hjälp och stöd ni blivit erbjudna från Axet. Vi är tre socionomstudenter som nu ska skriva vårt examensarbete. Vi skulle därför bli glada om Du/Ni skulle vilja ställa upp på en intervju. Intervjun kommer att äga rum i Axets lokaler och två av oss kommer att hålla i intervjun. Intervjun kommer att pågå i cirka 1 timma, vid ett tillfälle som passar Dig/Er.

Förutsättningar för intervjun

Dessa principer innebär i korthet att:

- Du som medverkar i uppsatsprojektet skall få info om uppsatsens syfte.
- Du har rätt att själv bestämma över din medverkan.
- De insamlade uppgifterna skall behandlas konfidentiellt och förvaras på så sätt att ingen obehörig kan ta del av dem.
- Du är när som helst välkommen att kontakta oss eller vår handledare om du har frågor (adress och telefon nummer finns nedan)
- Du har rätt att avstå från att svara på frågor eller avbryta intervjun, utan att lämna någon anledning till detta.

Intervjun

Vi vill gärna använda diktafon vid tillfället. Detta gör det lättare för oss att dokumentera det som sägs under intervjun samt underlättar vårt fortsatta arbete med uppsatsprojektet. Vid utskriften kommer vissa uppgifter (t ex namn, bostadsort och sysselsättning) att ändras så att du inte kan identifieras av utomstående. Efter utskrift av intervjun kommer intervjun att raderas från hårddisken. Allt insamlat material förvaras på ett sådant sätt att utomstående inte kommer åt uppgifterna. De uppgifter som samlats in kommer endast att användas för uppsatsprojektet. Om du har frågor är du välkommen att kontakta någon av oss.

Med vänliga hälsningar

Wiveca Andersson 0704-593313
Socionomstuderande

Camilla Björkman 0705-234778
Socionomstuderande

Cecilia Malm 0736-563556
Socionomstuderande

Per-Olof Larsson
Handledare
per-olof.larsson@socwork.gu.se
031-7865776

Intervjuguide

Bakgrund

- Vem är du?
- Hur ser din/er familj ut? Alt. Hur skulle du beskriva din familj? Hur gamla är barnen?
- Vad jobbar du med
- Var i Kungälv bor ni?
- Hur länge har ni bott i Kungälv?
- Är du eller din partner uppväxt i Kungälv
- Här ni släkt och vänner i Kungälv
- Hur ser ert umgänge ut? Släkt, vänner, arbetskamrater, barnens kamraters föräldrar, förening...
- Om litet nätverk, Är det ngt ni valt själva eller ngt ni saknar och skulle vilja ändra på?

Stödet från Axet

- När kom du/ni i kontakt med Axet för första gången och hur gick det till?
- Varför tog ni kontakt med Axet?
- Hur länge har du/ni haft kontakt med Axet?
- Vilken typ av stöd har Axet erbjudit?
- Tycker ni att stödet har varit tillräckligt?
- Har ni haft andra professionella kontakter kring barnen/ungdomen?
- Hur har ni upplevt kontakten med dessa?
- Om Axet var socialtjänst, hade du då sökt stöd ändå?

Hur påverkas föräldrarnas *känslomässigt* av stödet från Axet?

- Hur såg du på dig själv som förälder innan du kom till Axet?
- Har din bild av dig som förälder förändrats genom det stöd du fått från Axet?
- Är det lätt att ta på sig skuld när ens barn har svårigheter?
- Upplever du att omgivningen ger dig skuld för ditt barns svårigheter?
- Kan du känna igen dig i ditt barns situation utifrån egna upplevelser?
- Hur upplevde du din egen skol- och ungdomstid? Om negativa erfarenheter – nästa fråga...

- Hur påverkar dina egna negativa erfarenheter dig känslomässigt i förhållandet till familjens situation nu?

Hur beskriver föräldrarna sin egen *självbild* och utvecklingen av densamma?

- Var det något i ditt föräldraskap som påverkade dig att söka stöd hos Axet?
- Hur upplever du omgivningens (medias) bild av hur en förälder skall vara?
- Upplever du det kravfyllt att leva upp till denna bild?
- När man som familj ställs inför problem och svårigheter av olika slag, hur påverkar det din syn på föräldraskapet? ?
- Jämför du dig med andra föräldrar i din omgivning?
- Hur tror du att andra ser på dig och din familj?
- Har stödet från Axet påverkat din syn på dig som förälder? I så fall på vilket sätt.

Hur beskriver föräldrarna sina *familjerelationer*?

- Hur har ”familjesituation” påverkat familjens relationer, före Axet och nu?
- Hur (hanterade/hanterar) pratade/pratar ni i familjen om ”situationen” och vilka i familjen pratade/pratar? Vuxna eller tillsammans med barnen?
- Kunde ni i familjen prata om era egna fel och brister, före Axet och nu?
- Kunde du och din familj prata med andra t ex släkt och vänner om hur er situation såg/ser ut?
- Fick ni hjälp och stöd från dessa innan Axet kontra nu?
- När känner du dig stolt som förälder?
- När känner du dig stolt över ditt barn?